

המכון לאסטרטגיה ציונית
THE INSTITUTE FOR ZIONIST STRATEGIES

נייר עמדה

**נסיגות חד-צדדיות בתור אסטרטגיה:
תכנית ההתנתקות כמקרה בוחן**

**יולי 2015
תמוז תשע"ה**

עדי ארבל וענבל ליבר

המכון לאסטרטגיה ציונית הוא גוף עצמאי הפועל למען שמירת צביונה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל על פי עקרונות מגילת העצמאות. המכון פועל לשמירת זכויות האדם במדינת ישראל ברוח עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל. המכון פועל למען הידוק הקשר בין יהודי התפוצות למדינת ישראל על פי ערכי הציונות. המכון עוסק בעריכת מחקרים, כתיבת תכניות והגשתן, הדרכת מנהיגים צעירים, ייזום כינוסים, סמינרים, סיורים ופעילויות אחרות למען חיזוקה של מדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי.

The Institute for Zionist Strategies is an independent non-partisan organization dedicated to the preservation of the Jewish and democratic character of the state of Israel, according to the principles of Israel's Declaration of Independence.

The Institute strives to promote human rights within Israel in the spirit of the principles of freedom, justice, integrity, and peace as prescribed by the Jewish Heritage.

The Institute strives to fortify the bond between the Jews in the Diaspora and the state of Israel, according to the values of Zionism.

The Institute engages in research, formulation and advancement of programs, training of young leadership, organization of policy conferences, seminars, and field study missions, and in other activities to strengthen the State of Israel as the National Homeland of the Jewish People.

רחוב עם ועולמו 8, מיקוד: 9546306 ירושלים
8 Am Veolamo St., 9546306 Jerusalem
Tel. +972 2 581 7196; Fax: +972 2 532 2422

info@izs.org.il

www.izs.org.il

עדי ארבל

מנהל פרויקטים במכון לאסטרטגיה ציונית. בעל תואר ראשון בכלכלה, פסיכולוגיה וגיאוגרפיה ובוגר לימודי תואר שני ביישוב סכסוכים. את פעילותו הפוליטית החל בעקבות תכנית ההתנתקות במסגרת תנועת הסטודנטים 'תא כתום'. ממייסדי 'בית המדרש לציונות' וחבר בצוות ההיגוי של 'זכויות אדם כחולבן'.

ענבל ליבר

בעלת תואר ראשון במדעי המדינה, סיימה בהצטיינות תואר שני בתכנית ללימודי ביטחון באוניברסיטת תל אביב וכיום דוקטורנטית בחוג למדע המדינה באוניברסיטה העברית. תחום מחקרה הינו ההתיישבות ביהודה ושומרון. בעברה עוזרת פרלמנטרית וכיום נמנית עם מובילי מטה 'בית משותף', המטה החילוני במפלגת הבית היהודי.

**העמדות המובעות במסמך זה הן של המחברים
ואינן מייצגות בהכרח את עמדת המכון**

עריכה לשונית: ורד פריינד.

תוכן עניינים

5	תקציר
6	הקדמה
8	מבוא
9	המניעים לתכנית ההתנתקות
18	בחינת הצלחתה של תכנית ההתנתקות
35	סיכום ומסקנות

תקציר

2005: תכנית ההתנתקות הייתה אחד המהלכים הדרמטיים שיזמה ממשלת ישראל אי-פעם: פינוי חד-צדדי של כמעט 9,000 תושבים ישראלים מבתיים בגוש קטיף וצפון השומרון והסגת כוחות הביטחון אל מחוץ לרצועת עזה.

2015: עשר שנים לאחר יישום תכנית ההתנתקות מרצועת עזה ומצפון השומרון ונדמה שהמציאות הפוליטית מול הפלסטינים כמעט ולא השתנתה – רמת האמון בין הצדדים בשפל מתמיד, המציאות הבטחונית מעורערת והסדר מדיני לא נראה באופק.

מטרת נייר העמדה היא לנתח את המשמעויות האסטרטגיות של נסיגות חד-צדדיות במבחן התוצאה תוך שימוש בתכנית ההתנתקות כמקרה בוחן: מה היו המטרות לביצוע תכנית ההתנתקות? האם התכנית השיגה את מטרותיה? האם נסיגות חד-צדדיות הן כלי שיכול לשמש את טובת מדינת ישראל אל מול האתגרים המדיניים הניצבים מולה?

בשלב הראשון, מופו 12 מניעים מוצהרים לביצוע תכנית נסיגה חד-צדדית: שבירת הקיפאון המדיני, ניטרול יוזמות מדיניות חלופיות, הפרדה מן הפלסטינים, שמירה על גושי התיישבות, הצורך להגן על התושבים, הקושי בעימות בעצימות נמוכה, התמודדות עם גילויי סרבנות, דרישה בין-לאומית להתקדמות מדינית, העברת הלחץ הבין-לאומי אל הצד הפלסטיני, הפסקת השלטון על עם אחר, פתרון הבעיה הדמוגרפית ומענה לקריאה הציבורית לצאת מעזה.

בחלקו השני של נייר העמדה נבחנה מידת הצלחת תכנית ההתנתקות בהשגת מטרותיה המוצהרות. התוצאות מעידות על כישלון כמעט מוחלט בהשגת כל אחת מהמטרות: הקיפאון המדיני נמשך, היוזמות המדיניות החלופיות שקודמו לפני התכנית קודמו גם לאחריה, ההיפרדות מן הפלסטינים נעשתה באופן חלקי בלבד, מעמדם המדיני של גושי התיישבות הורע, תושבי ישראל נחשפו לאיומים רבים יותר מרצועת עזה, מעימות בעצימות נמוכה עברנו לסבבי לחימה אינטנסיביים, גילויי סרבנות לא פסקו ואף התרחבו לקבוצות נוספות בחברה הישראלית, הדרישה הבין-לאומית להתקדמות מדינית רק מתעצמת, הלחץ הבין-לאומי לא עבר אל הצד הפלסטיני, רצועת עזה עודנה פצצת זמן דמוגרפית המוטלת לפתחה של מדינת ישראל, הקריאה הציבורית לצאת מעזה ויישום תכנית ההתנתקות בעקבותיה פורשה כחולשה של החברה הישראלית.

עשר שנים לאחר יישום תכנית ההתנתקות קיימת הסכמה רחבה בציבוריות הישראלית על כישלונה של התוכנית. יש מי שתולים זאת באופן יישומה, אך נייר עמדה זה הכישלון נובע מסיבות גיאוגרפיות שורשיות ולכן נסיגות חד צדדיות לא צפויות להשיג את המטרות המצופות מהן.

הקדמה

בינואר 2004 הכריז לראשונה ראש הממשלה דאז אריאל שרון על תכנית ההתנתקות מרצועת עזה על אף שהוא עצמו התנגד נחרצות לתכנית קיצונית פחות, שהוצעה על ידי עמרם מצנע במערכת הבחירות של ינואר 2003, בדיוק משום חד-צדדיותה. למרות כל המחלוקות והקשיים, התכנית יצאה לפועל כמתוכנן באוגוסט 2005. מהלך זה בוצע יחסית במהירות, ונדמה כי רוב אזרחי מדינת ישראל אינם בקיאים בגורמים שהניעו את ראש הממשלה לפעול למען קידום התכנית. אפילו בהחלטת הממשלה המרכזית שעסקה בתכנית ההתנתקות (להלן החלטת ממשלה 1996), הוגדרה מטרת התכנית באופן עמום למדי: "מטרת התכנית להוביל למציאות ביטחונית, מדינית, כלכלית ודמוגרפית טובה יותר".¹

התעקשותו של ראש הממשלה שרון להוציא לפועל את תכנית ההתנתקות באופן מידי לא נתנה הזדמנות לציבור לומר את דברו. סביר להניח כי אם היו מעמידים את ההחלטה על ביצוע תכנית ההתנתקות בידי העם (אם על-ידי משאל עם ואם על-ידי בחירות), אזי הציבור היה נחשף לניסיונות שכנוע של מובילי התכנית ולמניעים שעמדו מאחוריה. ניתן לומר שכמעט ולא היה ניסיון פומבי להסביר לאזרחי המדינה ולמתיישבי האזורים שעתידים היו להיות מפונים, מהם השיקולים שנלקחו בחשבון והביאו לקיומה של התכנית, וכן לא הייתה שקיפות לאורך כל תהליך קבלת ההחלטות.

כמעט כל טענה בעד התכנית נחשבה למשוערת בלבד ולא בהכרח שיקפה את עמדת ראש הממשלה שרון. גורמים צבאיים אשר חיוו את דעתם בעד ונגד התכנית, הואשמו בנקיטת עמדות פוליטיות, בחריגה מסמכותם בתור זרוע ביצועית של הדרג המדיני ולעתים אף בשיקולים זרים ואישיים. חוסר השקיפות ואי-הוודאות בעניין המניעים האמתיים שהביאו את שרון לקדם את התכנית, הגדילו עוד יותר את חוסר האמון בה.

תחושת אי-ודאות אפפה גם את הערכת יעילותה של התכנית. מחלקת המחקר והמידע של הכנסת ניסתה למצוא מקבילה היסטורית בת-השוואה לתכנית ההתנתקות הישראלית,² אף אחד מן המקרים שנבדקו לא מתאפיין בשלושה אפיונים מרכזיים ומהותיים של תכנית ההתנתקות:

¹ ממשלת ישראל. החלטה מס. 1996 של הממשלה מיום 06.06.2004: תכנית ההתנתקות המתוקנת – המשך הדיון. גדלה מתוך: <http://snipurl.com/2832zty>

² יהודה טרואן, בחירת קיומן של מקבילות היסטוריות לתכנית ההתנתקות, מרכז מחקר ומידע של כנסת ישראל, פברואר 2005.

(1) פינוי כפוי (2) של אזרחי מדינה דמוקרטית בידי ממשלתם (3) מתוך שמירה על מעמדם האזרחי של המפונים, ולכן אינו בר-השוואה לתכנית ההתנתקות.

מכל הנאמר לעיל, עולה כי תכנית ההתנתקות יצאה לפועל כאשר שררה רמת אי-ודאות גבוהה בעניינה. בנייר עמדה זה נבקש לעמוד על הגורמים שהובילו לבחירתה של תכנית ההתנתקות בתור ברירה מדינית מועדפת על אף כל הקשיים הטמונים בה, ולנתח את הצלחת התכנית לפי גורמים אלה לנוכח המצב כיום בתחומים שהתכנית התעתדה לתת להם מענה. מתוך כך, נבחן בראייה לעתיד אם נכון מבחינתה של מדינת ישראל לשקול נסיגות חד-צדדיות נוספות בתור אסטרטגיה.

נייר העמדה יעסוק רק במניעים טהורים משוערים שעמדו לנגד עיניהם של מקבלי ההחלטות לטובת מדינת ישראל, ויתעלם במודע ממניעים אינטרסנטיים שבמרכזם שיקולים אישיים ושאינם ממין העניין המדיני, מניעים שיש שטענו כי היוו משקל רב בהחלטות הממשל, כגון:

- א. שרון יזם את המהלך כדי לרצות את השמאל, וכך למנוע הגשת כתב אישום נגדו³;
- ב. שרון היה קרוב לפרישה, ורצה לבצע מהלך שבזכותו יזכה למקום בספרי ההיסטוריה;
- ג. חלק מחברי הכנסת תמכו במהלך כדי לנסות להימנע מבחירות מוקדמות.

אנו סוברים שלצורך נייר עמדה זה, אין זה משנה אם היו מניעים נסתרים שכאלה, ולכן הם אינם אינם רלוונטיים לבחינת הצלחתה של תכנית ההתנתקות וליעילותה. בשל כך, אין בכוונתנו להתייחס לטענות אלה או להביע את עמדותינו לגביהן.

זה המקום לומר כי נייר העמדה לא יעסוק במחיר ששילמה מדינת ישראל בעקבות הוצאתה לפועל של תכנית ההתנתקות, וכן בשאלה אם היא הייתה כדאית מבחינה זו. התכנית יצרה בעיות פנים רבות, כגון הטרגדיה האישית של המפונים, החרפת הפער והמחלוקת בין שני צדי המתרגם בשיח הציבורי, חוסר פתרון רציני ומקיף למפונים, אובדן אמון בשלטון הישראלי על כלל רשויותיו וכן בגופי הביטחון אצל אזרחים רבים, תחושת פגיעה בדמוקרטיה הישראלית וכיוצא בזה. אך למרות זאת, אין זה המקום לדון בכך, שכן הדבר יחייב דיון מעמיק על סדרי העדיפויות וסולם הערכים שהמדינה צריכה לראות לפנייה בבואה לטפל בסכסוך היהודי-ערבי.

³ חגי הוברמן, "מה קרה לשרון", קטיף נט, 09.12.2004.

מבוא

נייר העמדה מורכב משלושה חלקים, כאשר כל חלק מציג נקודת מבט שונה כלפי ביחס לנסיגה החד-צדדית: החלק הראשון – נקודת מבט אל העבר: הגורמים שהובילו להחלטה על תכנית ההתנתקות; החלק השני – נקודת מבט עכשווית, עשר שנים לאחר ביצוע התכנית: האם ההחלטה על תכנית ההתנתקות הוכיחה את עצמה והשיגה את ייעודה? החלק השלישי – דיון ומסקנות: האם נכון מבחינתה של מדינת ישראל לנקוט מהלכים חד-צדדיים בתור אסטרטגיה?

בחלק הראשון של נייר העמדה נפרט מהם הגורמים שהובילו את ממשלת ישראל להחליט לראשונה על מהלך מדיני עצמאי מתוך מחשבה כי התנתקות חד-צדדית, החזרת שטחים ופינוי יישובים ללא תמורה הם הברירה המועדפת. לעתים נדמה כי טענה כזאת או אחרת סותרת לכאורה טענות אחרות שהועלו כדי לבסס את הרציונל של תכנית ההתנתקות. מצב זה עלול לעורר בקורא תחושה שיש סתירה בין מניעים. אין בידינו את הידע והיכולת ליישב את הסתירות הפנימיות במערכת הטענות הכוללת, ועל כן בחרנו להציג את כלל הטענות הידועות לנו מבלי לנסות להציג הסבר סדור, מקיף ושלים.

בחלקו השני של נייר העמדה נבחן האם תכנית ההתנתקות השיגה את מטרותיה והאם הטיעונים בעדה שהועלו בזמן אמת הוכיחו את עצמם ואם הם תקפים גם כיום. חלק זה יאפשר לנו להגיע למסקנות בנדון.

בחלק השלישי ננהל דיון ענייני על השאלה: האם תכנית ההתנתקות הוכיחה את עצמה ככדאית? או, לחלופין, האם הנזק שבא בעקבותיה עולה על התועלת הנובעת ממנה? ומכאן נוכל להגיע למסקנה אם ראוי ככלל לנקוט אמצעים מסוג נסיגה חד-צדדית וקביעת הגבולות בעקבותיה בתור כלי אסטרטגי יעיל להשיג פתרון קבע באזורנו.

כל הנאמר בנייר עמדה זה משקף את דעת הכותבים בלבד. זה המקום להבהרה חשובה: מאז הקמתו, בחר המכון לאסטרטגיה ציונית שלא לעסוק בשאלה המרכזית שמפרידה בין הימין לשמאל בישראל, שאלת הגבולות, וזאת כדי לפעול למען הסרת החסמים שבין המחנות הפוליטיים מתוך רצון בשגשוגה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. אין בכוונת כותבי נייר זה לנקוט עמדה ולהכריע בין הגישות השונות ליישוב וניהול הסכסוך היהודי-ערבי. עם זאת, לדידנו ישנה חשיבות לעצם קיום הדיון על הצלחתה של תכנית ההתנתקות בהשגת המטרות שלשמן נהגתה כעניין חיוני לשם תכנון אסטרטגיה מדינית עתידית.

המניעים לתכנית ההתנתקות

ראש הממשלה אריאל שרון, שמר על עמימות יחסית בכל הנוגע לגורמים שהנחו אותו בהחלטה על יישום תכנית ההתנתקות. בהתבסס על כך, ניתן לטעון כי דיון על גורמים אלה הוא ספקולטיבי בלבד. אמנם, בהחלטת הממשלה המרכזית שעסקה בתכנית ההתנתקות,⁴ הוגדרה מטרת התכנית, אך באופן עמום למדי: "מטרת התכנית להוביל למציאות ביטחונית, מדינית, כלכלית ודמוגרפית טובה יותר". גם בפרק ניתוח המשמעויות המדיניות והביטחוניות בהחלטת הממשלה, הובאה התייחסות מינימלית למניעי התכנית, כפי שיפורט בהמשך פרק זה.

עם זאת, טענות לטובת התכנית הועלו באמצעי התקשורת בפי יועציו של שרון ושאר תומכי התכנית, וסביר להניח שהן לכל הפחות משקפות את רוב מערכת הגורמים שהובילו להחלטה. מכאן שאפשר בהחלט לפרוט חלק גדול מן הגורמים שהובילו לגיבוש וביצוע תכנית ההתנתקות כפי שראה אותה ראש הממשלה.

שבירת הקיפאון המדיני – פרוץ האינתיפאדה השנייה בספטמבר 2000 הביא להכרה בציבור הישראלי בעובדה כי ההנהגה הפלסטינית אינה מוכנה להגיע להסכם שלום עם ישראל ואינה מוכנה לפשרות מצדה. במשך שלוש וחצי שנים לא נעשה כל תהליך של משא ומתן רשמי בין ממשלת ישראל לרשות הפלסטינית והתחושה בציבור הייתה שהתהליך המדיני נמצא במבוי סתום. חוסר התקווה יצר כמיהה לכל יוזמה שתותיר שביב של תקווה להסדר עם הפלסטינים, והממשל לא היה יכול (או לא רצה) להרשות לעצמו להישאר במצב שבו אין לו דרך מדינית.

הדברים באו לידי ביטוי גם בהחלטת ממשלה 1996: "מדינת ישראל מאמינה כי עליה לפעול לשיפור המציאות הנוכחית. מדינת ישראל הגיעה למסקנה כי אין כיום שותף פלסטיני מולו ניתן להתקדם בתהליך שלום דו-צדדי... הקיפאון הגלום במצב הנוכחי הינו מזיק. כדי לצאת מקיפאון זה, על מדינת ישראל לזום מהלך שלא יהיה מותנה בשיתוף פעולה פלסטיני". דברים דומים נשמעו גם בפי ראש הממשלה דאז, אריאל שרון, בריאיון שהעניק לעיתון הארץ:

"המצב הזה של ואקום, שנוצר באשמת הפלשתינאים, אינו יכול להימשך. אי לכך הנחיתי, במסגרת

ההתנתקות, לבצע פינוי, סליחה, העתקת 17 יישובים, על 7,500 תושביהם, מרצועת עזה לשטח

ישראל.⁵

⁴ ממשלת ישראל. החלטה מס. 1996 של הממשלה מיום 06.06.2004: תכנית ההתנתקות המתוקנת – המשך הדיון. גדלה

מתוך: <http://snipurl.com/2832zty>

⁵ יואל מרקוס, "הפינוי המתוכנן", הארץ, 02.02.2004.

בזמן שנהגתה תכנית ההתנתקות יושב ראש הרשות הפלסטינית היה יאסר ערפאת. מאז פרוץ האינתיפאדה השנייה רוב הציבור הישראלי ראה בו מנהיג שאינו חפץ בהסכם שלום עם מדינת ישראל, זאת בשל עדויות מוצקות לקריאתו לטרור נגד ישראל. יש לציין כי חלק גדול ממדינות העולם, כולל ארצות-הברית, הכירו בהנחה שכל עוד ערפאת הוא שעומד בראשה של הרשות הפלסטינית, אין טעם לערוך משא ומתן על הסכם הקבע.⁶

בריאיון מקיף (ושחלקים נרחבים ממנו יובאו במסגרת מסמך זה) אותו ערך ארי שביט עם דב ויסגלס, מי ששימש כשליחו של אריאל שרון אל נשיא ארצות הברית, ניסה להסביר ויסגלס, חלק ניכר מהרציונל שהנחה את הוגי התכנית:

אם כך, הכל יפה וטוב. יש לכם גיבוי אמריקאי. יש לכם את עיקרון מפת הדרכים. מדוע ללכת להתנתקות?

"מפני שבסתיו 2003 אנחנו מבינים שהכל תקוע. ולמרות שעל פי הניטור האמריקאי האשמה רובצת על הפלסטינים ולא עלינו, אריק תופש שהמציאות הזו לא תחזיק מעמד. שלא יניחו לנו. לא ירפו מאיתנו. הזמן עובד לרעתנו. ויש שחיקה בינלאומית, יש שחיקה פנימית."

זו באמת דעתך? זו גם דעתו של שרון? אתם באמת חושבים שאין עם מי לדבר?

"הגענו לכך אחרי שנים שבהן חשבנו אחרת. אחרי שנים של ניסיונות הידברות. אבל כאשר ערפאת הכשיל את אבו מאזן בסוף קיץ 2003, הגענו למסקנה העצובה שאין עם מי לדבר. אין עם מי לשאת ולתת. מכאן ההתנתקות. כי כאשר המשחק הוא סוליטרי, כאשר אף אחד לא יושב מולך מעברו השני של השולחן, אין לך ברירה אלא לחלק את הקלפים בעצמך".⁷

גם לאחר מותו של ערפאת בנובמבר 2004 ומינויו של מחמוד עבאס (אבו-מאזן) במקומו, טענה זאת המשיכה להיאמר בקול ברור וזאת בנימוק שיושב הראש החדש אינו חזק דיו בכדי לשלוט בשטח על כל הפלגים והתנועות שבו, ולכן אין לדון בינתיים על הסדר הקבע, שכן הדבר לא יפיק תועלת.⁸

עניין נוסף שהובא בחשבון היה מסוגלות הרשות הפלסטינית לשלוט בשטח. מאז פרוץ האינתיפאדה הייתה מחלוקת בין גורמי המודיעין בסוגיה האם הרשות הפלסטינית (ויאסר ערפאת בפרט) "שולטים בשטח"? עוד עלתה השאלה האם בכוחם להביא למצב שבו כמעט לא

⁶ שלמה בן עמי, "ערפאת לא פרטנר", וואלה חדשות, 07 באוקטובר 2000.

⁷ ארי שביט, [הריאיון המלא עם דב ויסגלס](#), הארץ, 08.10.2004.

⁸ שרון הררי ומרק היר, [השפעת ההינתקות על הפוליטיקה והחברה הפלסטינית](#), עדכן אסטרטגי, המכון למחקרי ביטחון לאומי, יולי 2005.

יופעל טרור נגד מדינת ישראל? כל עוד הנחת העבודה הייתה שראשי הרשות הפלסטינית אינם יכולים למנוע את הטרור היוצא משטחה, וכל עוד דגלה הממשלה בעיקרון כי לא נושאים ונותנים תחת צל איומי הטרור, לא היה טעם מבחינתה של ממשלת ישראל לנהל משא ומתן עם הרשות הפלסטינית.⁹

נטרול יוזמות מדיניות חלופיות – לנוכח הקיפאון המדיני שנבע מאי ההסכמה של השלטון בישראל לנהל משא ומתן להסדר מדיני כל עוד פעולות הטרור ממשיכות, החלו גורמים בשמאל הישראלי להידבר עם אישים פלסטיניים, וזאת כדי להוכיח לציבור בשני הצדדים שהסכם שלום סופי הוא אפשרי ובכדי למצוא מרפא לתחושות הייאוש וחוסר המוצא ששררו בקרב שני העמים עקב האינתיפאדה. שתי היוזמות העיקריות שתרמו להחלטת ראש הממשלה על תכנית ההתנתקות היו יוזמת ז'נבה (של יוסי ביילין ונאביל שעת'י) ויוזמת המפקד הלאומי (של עמי אילון וסרי נוסיבה).¹⁰

לפי ויסגלס, תכנית ההתנתקות נועדה לשמור על העיקרון שחיסול הטרור קודם לתהליך המדיני, ובכך למעשה לנטרל יוזמות מדיניות אחרות:

מה החשש העיקרי שלכם בחודשים הללו? מה הגורם המרכזי הדוחף אתכם אל רעיון ההתנתקות?
 "החשש הוא שהתקיעה של נוסחת הנשיא בוש תביא לחורבנה. שהעולם הגדול יבוא ויגיד, רציתם את נוסחת הנשיא, קיבלתם. רציתם לנסות את אבו מאזן, ניסיתם. זה לא עובד. וכשנוסחה לא עובדת במציאות, לא מחליפים את המציאות, מחליפים את הנוסחה. לכן הראייה המפוכחת של אריק אמרה שיש חשש שיחוסל העיקרון שהיה ההישג המדיני ההיסטורי שלנו. העיקרון שחיסול הטרור קודם לתהליך מדיני. ואם יחוסל העיקרון הזה, ישראל תמצא את עצמה במשא ומתן מדיני עם טרור. ומכיוון שברגע שמשא ומתן כזה מתחיל קשה מאוד לעצור אותו, התוצאה תהיה מדינה פלסטינית עם טרור. וכל זה בטווח די קצר. לא טווח של עשורים, אפילו לא שנים. אולי חודשים".

כיצד ההתנתקות עוזרת כאן? מה היתה חשיבותו העיקרית של רעיון ההתנתקות מבחינתכם?

⁹ עמוס הראל, "אמ"ן והשב"כ עדיין מתווכחים על מידת השליטה של ערפאת בשטח", הארץ, 23 באפריל 2001.

¹⁰ ארי שביט, הריאיון המלא עם דב ויסגלס, הארץ, 08.10.2004.

"ההתנתקות היא החומר המשמר של נוסחת הנשיא. היא בקבוק הפורמלין שבתוכו אתה מניח את נוסחת הנשיא כדי שתישמר בתוכו לתקופה מאוד ארוכה. ההתנתקות היא באמת פורמלין. היא מספקת את כמות הפורמלין הנדרשת כדי שלא יהיה תהליך מדיני עם הפלסטינים".¹¹

הפרדה מן הפלסטינים – הסיסמה שטבע אהוד ברק, "אנחנו פה, הם שם", בלטה בתקופה שקדמה לביצוע תכנית ההתנתקות. התכנית היא רק חלק מתהליך שהוביל ראש הממשלה דאז אריאל שרון הפרדה מן הפלסטינים; לדבריו: "אין לנו עניין לשלוט בכם. אנו מעוניינים שתנהלו את חייכם בעצמכם במדינה משלכם".¹² ביהודה ושומרון הדבר נעשה באמצעות בנייתה של גדר ההפרדה, וברצועת עזה על-ידי עקירתם של כמעט 9,000 תושבים ויציאת כל הכוחות הישראליים אל קווי '67.

טענה זאת הועלתה באופן ברור כבר בשנת 2002 בנייר עמדה מדיני שנכתב בידי האלוף (במילי) אורי שגיא ועורך הדין גלעד שר. הם שהמליצו על ביצוע היפרדות יזומה ובכללה עקירת יישובים ונסיגה לקווי גבול זמניים חדשים עד להגעה להסדר קבע.¹³ אחד השיקולים המובאים בהחלטת ממשלה 1996 לאורם גובשה תכנית ההתנתקות היה: "יציאה מרצועת עזה ומאזור בצפון השומרון עשויה להקטין את החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית".

תכנית ההתנתקות נוצרה כי "הקיפאון הגלום במצב הנוכחי הנו מזיק. כדי לצאת מקיפאון זה על ישראל ליזום מהלך שלא יהיה מותנה בשיתוף פעולה פלסטיני... היציאה מרצועת עזה וצפון השומרון תקטין את החיכוך עם האוכלוסייה הפלסטינית ויש בה פוטנציאל לשיפור מרקם החיים והכלכלה הפלסטינית".¹⁴

שמירה על גושי התיישבות – אחת הטענות המרכזיות כלפי המתנגדים לתכנית ההתנתקות הייתה כי על-ידי הקרבתו של גוש קטיף הכדור המדיני עובר אל הצד הפלסטיני, כפי שנאמר לעיל. לכך מצטרפת הטענה של וייסלגס על הסכמה מצד ארצות-הברית על ההוצאה לפועל של תכנית ההתנתקות בתמורה להבטחת מעמד ההתיישבות ביהודה ושומרון:

"את המאבק הזה אפשר יהיה לנהל מתוך נקודת מוצא הרבה יותר נוחה. כי לגבי היישובים המבודדים יש התחייבות אמריקאית שאומרת שכרגע לא מתעסקים איתם. ואילו לגבי הגושים

¹¹ ארי שביט, [הריאיון המלא עם דב ויסלגס](#), הארץ, 08.10.2004.

¹² אריאל שרון, [נאום שרון בכנס הרצליה](#), הארץ, 17.12.2003.

¹³ אורי שגיא וגלעד שר, [נייר עמדה מדיני](#), מכון ון-ליר, אוגוסט 2002.

¹⁴ יעקב עמידרור, [הנסיגה החד צדדית – טעות ביטחונית בקנה מידה היסטורי](#), עדכן אסטרטגי, המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2004.

הגדולים יש ביטוח מדיני של ממש. יש מחויבות אמריקאית שמעולם לא הייתה כמוה לגבי 190

אלף מתיישבים.¹⁵

דברים אלה השתמעו גם בהחלטת ממשלה 1996, בהם נקבע כי "בכל הסדר קבע עתידי, לא תהיה התיישבות ישראלית ברצועת עזה. לעומת זאת, ברור כי באזור יהודה ושומרון יישארו אזורים שיהוו חלק ממדינת ישראל, ובתוכם גושים מרכזיים של התיישבות יהודית, יישובים אזרחיים, אזורים ביטחוניים ומקומות בהם למדינת ישראל יש אינטרסים נוספים".

הצורך להגן על התושבים – לטענת התומכים בתכנית ההתנתקות, שיקול נוסף שיש לקחת בחשבון הוא כי מבחינה מעשית קשה להגן על ביטחונם של 9,000 יהודים החיים בלב רצועת עזה. על כן אין זה ראוי שהמדינה תאפשר תנאי מחיה מסוכנים לאזרחיה, אף אם הם חפצים בכך, ובוודאי שאין לסכן את חייהם של חיילים, בגלל אמונתם הדתית והלאומית של המתיישבים שם. ראש הממשלה אריאל שרון, הסביר זאת מפורשות:

"המטרה היא להעתיק יישובים ממקומות שגורמים לנו בעיות או ממקומות שבהסדר קבע לא נהיה בהם. לא רק יישובים ברצועת עזה, אלא גם שלושה יישובים בעייתיים בשומרון... אין מה לעשות. אי אפשר להשאיר את המצב שנוצר ללא טיפול. זה חשוב וחיוני מבחינה ביטחונית ויש לעשות

זאת.¹⁶

על פי דב ויסגלס, התפיסה הייתה שיש סכנה לאזרחים היהודים שהתגוררו במרחק של עשרות מטרים מבתי פלסטינים ונסעו בכבישים משותפים וכן לאלפי החיילים ששהו במקום יום יום מפני אנרגיה אלימה שעשויה להתפרץ ולהביא לאסון.¹⁷ השיקול הביטחוני הובא גם בתור הצדקה מרכזית להצעת ההפרדות של שגיא ושר.

הקושי בעימות בעצימות נמוכה – טענה שהועלתה מאז פרוץ האינתיפאדה היא כי צה"ל אינו מסוגל לנצח במלחמה הזו, בגלל העובדה כי עיקר הלחימה נעשה בשטחים עתירי אוכלוסין.¹⁸ בנייר עמדה זה לא נעסוק באמיתות טענה זו,¹⁹ אך ניתן לומר שזו שירתה את אלה שמבקשים לעודד יוזמות ותהליכים מדיניים מהטעם של חוסר היכולת כביכול להכריע את המערכה בדרך צבאית.

¹⁵ ארי שביט, **הריאיון המלא עם דב ויסגלס**, הארץ, 08.10.2004.

¹⁶ יואל מרקוס, **"הפינוי המתוכנן"**, הארץ, 02.02.2004.

¹⁷ ארי שביט, **"האם ההתנתקות הצליחה?"**, הארץ, 05.07.2006.

¹⁸ יעקב בר-סימן-טוב (עורך), **תכנית ההתנתקות – הרעיון ושברו**, 2009, מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל.

¹⁹ להפרכת טענה זו, ר' ספרם של פרופ' זכי שלום וד"ר יועז הנדל, 'תנו לצה"ל לנצח', ידיעות ספרים, 2010.

זה המקום להעיר כי משה (בוגי) יעלון, הרמטכ"ל לשעבר והיום שר הביטחון, טען ביולי 2003 (חצי שנה לפני שנהגתה תכנית ההתנתקות) כי צה"ל ניצח במלחמה בטרור. אמירה זו באה לאחר שסקרים שנערכו בקרב האוכלוסייה הפלסטינית הראו כי הרוב הגדול של הפלסטינים באותה תקופה האמינו כי הטרור אינו מקדם את האינטרסים של הפלסטינים. לפיכך ייתכן ולו התברכה ההנהגה הישראלית במעט יותר אורך נשימה, ונתנה לצה"ל המשיך לנצח במלחמתו בטרור, מספר פיגועי הטרור היה יורד ממילא עד לרמה שהייתה מאפשרת להכריז שהטרור מאחורינו ואפשר לחזור למשא ומתן.²⁰ כך היה המהלך החד-צדדי מתייתר והתבנה שדרך הטרור אינה מקדמת את האינטרסים של הפלסטינים אף הייתה מתחזקת.

התמודדות עם גילויי סרבנות – הלחימה בתוך אוכלוסייה אזרחית כללה פעולות חיסול נגד כאלה שהוגדרו 'פצצות מתקתקות', והן גרמו לפגיעה גם בחפים מפשע ומשום כך לתופעת הסרבנות להתרחב במידה כזו עד שבמשרד ראש הממשלה בחרו שלא להתעלם ממנה:

"בארץ בינתיים הכול קורס. הכלכלה על הקרשים. וכשמופיעה יוזמת ז'נווה יש לה תמיכה רחבה. ופה קופצים עליך מכתבי קצינים ופה מכתבי טייסים ופה מכתבי מטכ"ליסטים. ואלה לא צעירים מוזרים עם קוקו ירוק ועגיל באף שריח כבד של גראס אופף אותם. אלה אנשים כמו הקבוצה של ספקטור. באמת מיטב הנוער."²¹

דרישה בין-לאומית להתקדמות מדינית - אריאל שרון ומקורביו טענו שמגמת התכנית היא לשפר את מצבה המדיני של ישראל בעולם, אף שאין ביטחון שהתכנית תביא לשיפור המצב הביטחוני. לדבריהם, כאשר ישראל תיסוג לגבול שמוסכם על הקהילה הבין-לאומית, יפחת הלחץ על ישראל להתקדמות מדינית:

"הראייה המפוכחת של אריק אמרה שיש חשש שיחוסל העיקרון שהיה ההישג המדיני ההיסטורי שלנו. העיקרון שחיסול הטרור קודם לתהליך מדיני. ואם יחוסל העיקרון הזה, ישראל תמצא את עצמה במשא ומתן מדיני עם טרור. ומכיוון שברגע שמשא ומתן כזה מתחיל קשה מאוד לעצור אותו, התוצאה תהיה מדינה פלשתינית עם טרור. וכל זה בטווח די קצר. לא טווח של עשורים, אפילו לא שנים. אולי חודשים אחדים."²²

²⁰ יועז הנדל זוכי שלום, תנו לצה"ל לנצח, 2010, ידיעות ספרים.

²¹ ארי שביט, [הריאיון המלא עם דב ויסגלס](#), הארץ, 08.10.2004.

²² ארי שביט, [הריאיון המלא עם דב ויסגלס](#), הארץ, 08.10.2004.

הסיבה שנושא הלחצים הבין-לאומיים הוא בעל משמעות הולכת וגוברת היא התלות ההולכת וגדלה של מדינת ישראל בסיוע חוץ. האמירה כי ראש הממשלה האמיתי של מדינת ישראל הוא הנשיא האמריקאי, כבר אינה רק בדיחה. למעשה, מדינת ישראל בחרה מזמן בשיפור רמת הרווחה על-ידי סיוע חוץ, וזאת בתמורה לעצמאות מדינית וכלכלית פוחתת. כבר בשנת 2005 היה ברור לכול כי מדינת ישראל אינה יכולה להתעלם, כפי שעשתה בעבר, מדעת המדינות הגדולות, ולכן היה על קברניטיה לספק תכנית מדינית כלשהי.²³ דברים אלה אינם חשאיים, ואף לא בגדר סוד גלוי, כפי שהבהיר דב ויסגלס:

"ברור שזוה צריך להיעשות בהסכמה ובתמיכה אמריקאית. אין אנו עושים צעדים שיהיו בניגוד לעמדתם. דרושה הסכמתם גם לפינוי וגם בנושא הגדר. כל דבר שאנו נעשה חשוב שיהיה חופף לחזונו של בוש ותואם את התפישה האמריקאית... הם התנגדו להקמת יישובים. עכשיו הם יכולים לומר לנו 'הרי הזהרנו אתכם'. אך אנו משענת לאמריקה באזור ומה שיתפתח כאן הוא בהמשך לחזונו של הנשיא. אם צעדינו יתקבלו כך, אצטרך לשכנע אותם. גם להם וגם לנו אותו האינטרס."²⁴

העברת הלחץ הבין-לאומי אל הצד הפלסטיני - עד לתכנית ההתנתקות האחריות על רצועת עזה הייתה מוטלת לרוב לפתחה של מדינת ישראל מתוקף ההתייחסות אליה ככובשת. תכנית ההתנתקות ביקשה באופן מוצהר להעביר את הכדור אל הצד הפלסטיני, לאחר שממשלת ישראל הוכיחה את נכונותה לבצע ויתורים משמעותיים ולהקריב רבות לטובת הגעה להסדר:

"הביטוי האמריקאי הוא לחנות בנוחות, Park Conveniently. ההתנתקות מאפשרת לישראל לחנות בנוחות במצב ביניים שמרחיק מאיתנו ככל הניתן לחץ מדיני. היא נותנת לגיטימיות לטענה שלנו שאין משא ומתן עם הפלשתינאים. יש פה החלטה לעשות את המינימום הנדרש על מנת לתחזק את מצבנו המדיני. ההחלטה הזאת מוכיחה את עצמה. היא מאפשרת לאמריקאים לבוא לכל שאר העולם הרועש והרוגש ולומר לו - מה אתם רוצים. מה אתם רוצים. והיא מעבירה את היוזמה לידינו. היא מחייבת את העולם לעסוק ברעיון שלנו. בתסריט שאנחנו כתבנו. היא מכניסה את הפלשתינאים ללחץ עצום. היא דוחקת אותם לפינה שהם שונאים להיות בה. היא מכניסה אותם למצב שבו הם אלה שצריכים להוכיח את רצינותם. אין יותר תירוצים. אין יותר חיילים ישראלים

²³ עומר גנדלר, "תקציב הביטחון יגדל והתלות של ישראל בארצות הברית תתהדק", תוצרת חוץ, 28 בפברואר 2011.

²⁴ יואל מרקוס, "הפינוי המתוכנן", הארץ, 02.02.2004.

המעכירים עליהם את יומם. ובפעם הראשונה יש להם נתח אדמה עם רציפות גמורה, שבו הם יכולים לדהור עם הפרארי שלהם מקצה ועד קצה. והעולם כולו עומד מסביב ומסתכל עליהם.

עליהם, לא עלינו. והעולם כולו שואל מה הם עומדים לעשות בנתח האדמה הזה?²⁵

דברים אלה באו לידי ביטוי גם בהחלטת ממשלה 1996 שרמזה על הרצון להעביר את האחריות להנהגה פלסטינית חדשה: "מדינת ישראל תומכת במאמצי ארצות-הברית, הפועלת לצד הקהילה הבינלאומית, לקדם את תהליך הרפורמות, בניית המוסדות ושיפור הכלכלה ורווחת התושבים הפלסטיניים, על מנת שתקום הנהגה פלסטינית חדשה, אשר תוכיח עצמה כמסוגלת למלא אחר מחויבויותיה על-פי מפת הדרכים... התמיכה הבינלאומית למהלך זה רחבה וחשובה. תמיכה זו חיונית בכדי להביא את הפלסטינים לממש בפועל את המוטל עליהם בתחומי הלחימה בטרור וביצוע הרפורמות על-פי מפת הדרכים. אז יוכלו הצדדים לחזור לנתיב המשא ומתן".

הפסקת השלטון על עם אחר – התנתקות מרצועת עזה פירושה התנתקות מ-1.3 מיליון פלסטינים החיים בצפיפות ובעוני רב. טענת התומכים בתכנית ההתנתקות הייתה כי המשך הנוכחות ברצועה הוא סכנה לקיומה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: כל עוד לא ניתנות לאותם פלסטינים זכויות אזרחיות, יש בעיה בהגדרת ישראל כמדינה דמוקרטית; לעומת זאת, אם תינתן להם זכות בחירה, זכות יסוד בדמוקרטיה, הצביון היהודי של ישראל יהיה בסכנה. מכאן שאם הדבר מאיים על צביונה של ישראל עליה לסגת מרצועת עזה ולאפשר לפלסטינים להיות אדונים לגורלם.²⁶

נוסף על כך, לטענת תומכי התכנית השליטה והנוכחות ברצועת עזה אינן משרתות מטרה אסטרטגית או ביטחונית כלשהי ומהוות מעשה של כיבוש, וזה מושחת מטבעו, פוגע בערכיה של מדינת ישראל ואף משחית את צה"ל כי הוא שממש אותו. המצב שבו הלחימה הבלתי נמנעת בטרור מתבצעת בלב אוכלוסייה אזרחית, גורם לחיכוכים רבים בין הכוחות הלוחמים לאוכלוסייה האזרחית. חיכוכים אלה גורמים לעוולות מכורח המציאות כלפי האזרחים ולהשלמה עם עוולות אלה מצד החיילים.²⁷

פתרון לבעיה הדמוגרפית – על-ידי תכנית ההתנתקות מדינת ישראל "מורידה מהגב שלה" את האחריות ליותר ממיליון פלסטינים, ולמעשה משנה את המאזן הדמוגרפי בין יהודים לערבים בשטחים שבריבונותה, כך שהחלק היחסי של האזרחים היהודים בשטחים אלו גדל במידה ניכרת.

²⁵ ארי שביט, **הריאיון המלא עם דב ויסגלס**, הארץ, 08.10.2004.

²⁶ ריאיון עם יוסי ביילין בתכנית "שאלות אישיות" עם יעקב אגמון, גלי צה"ל, 13.09.2003.

²⁷ יעקב בר-סימן-טוב (עורך), **תכנית ההתנתקות – הרעיון ושברו**, 2009, מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל.

החלטת ממשלה 1996 קבעה מפורשות כי "השלמת התכנית תשלול את תוקפן של הטענות כנגד ישראל בדבר אחריותה לפלסטינים ברצועת עזה".

ד"ר יוסי ביילין הדגיש את הטענה הדמוגרפית באומרו:

"לפי דעתי מבחינה של הזמן שחולף אנחנו בבעיה הרבה יותר גדולה מהם. אני לא אומר שהזמן עובד לטובתם, אבל מבחינתנו, מבחינה דמוגרפית, הוא בוודאי עובד לרעתנו מאד. לכן לנו יש כאן איזשהו קוצר נשימה. ולכן אם אין פרטנר, או אם ההנהגה מחליטה שאין לה פרטנר, בצדק או שלא בצדק- היא חייבת לעשות מעשה. הרי הדבר החמור ביותר שקורה כאן היום היא הוא שההנהגה אומרת: אין לנו פרטנר ולכן נחכה! והיא יודעת, היא קוראת את פרופסור זה לה פרגולה ודמוגרפים אחרים, היא יודעת שבעוד שבע שנים אין לנו כאן רוב יהודי!"²⁸

הקריאה הציבורית לצאת מעזה – בעיני חלקים גדולים של החברה הישראלית, עזה הפכה לסמל של כל הרע שבכיבוש. ברצועת עזה מספר ערים גדולות וצפופות, וחיים בהן מעל מיליון פלסטינים. קשה לשלוט באזור זה גם מבחינה אזרחית וגם מבחינה ביטחונית. השליטה והנוכחות ברצועת עזה בידי מדינת ישראל גבו מחיר כבד של חיילים הרוגים ופצועים. מאז היציאה מלבנון היה ברור לכל תומכי הנסיגות ש"הבוץ" הבא שממנו ישראל צריכה לצאת הוא רצועת עזה. הדבר ניכר כבר במאי 2004 מסקר של מינה צמח, ובו נמצא ש-71% מהנשאלים מצדדים בנסיגה חד-צדדית מהרצועה.²⁹ למעשה, הנסיגה מעזה הייתה הרעיון שהיה הכי קל לקדם בציבור הישראלי בתור הנסיגה הבאה, ולכן אפשר להניח כי הדבר היווה שיקול בהחלטתו של ראש הממשלה לבצע את הנסיגה דווקא משטח זה.

²⁸ ריאיון עם יוסי ביילין בתכנית "שאלות אישיות" עם יעקב אגמון, גלי צה"ל, 13.09.2003.

²⁹ אטילה שומפלבי, "סקר: 71% תומכים בנסיגה מעזה", ynet, 14.05.2004.

בחינת הצלחתה של תכנית ההתנתקות

בפרק זה ננסה לעמוד על הצלחתה של תכנית ההתנתקות מאז יישומה בשנת 2005. על מנת לעשות כן נבחן אם המטרות שנסקרו בפרק הקודם הושגו, ומהו המצב כיום בנוגע לכל אחת מן הטענות שמהן נבעו מניעים לתמיכה בתכנית ההתנתקות.

שבירת הקיפאון המדיני – נכון למועד כתיבת שורות אלה, לא התרחשה התקדמות משמעותית במשא ומתן בין ישראל לפלסטינים. עיקר ההישג שבו מתנאים הצדדים מעת לעת, הוא עצם החזרה לשולחן המשא ומתן, וגם זאת בשל לחץ אמריקאי כבד. בין לבין, שני הצדדים מתבצרים בעמדותיהם: ישראל טוענת כי לא תשוב לשולחן המשא ומתן אם יוצבו בפניה תנאים מוקדמים, אך בד בבד מציבה תנאי מקדים של הכרה של הרשות הפלסטינית בישראל כמדינה יהודית, ודורשת תכנון מראש של סדר הנושאים במשא ומתן בהצבתה את נושא סידורי הביטחון בראש סדר העדיפויות. במקביל, הרשות הפלסטינית עומדת על דרישתה להקפאה מוחלטת של הבנייה בהתנחלויות טרם הכניסה למשא ומתן, וכן דורשת שהמשא ומתן יתקיים על בסיס גבולות 1967. הדבר ממשיך להציג את אבו-מאזן כמי שאינו חפץ בשלום אמיתי עם ישראל. כמו כן יחסי הגומלין בין החמאס הפונדמנטליסטי לרשות הפלסטינית מקשים גם הם על התקדמות מדינית.³⁰

בכתבה של עיתונאי הארץ ארי שביט, מסביר ד"ר יוסי ביילין, עד כמה הייתה מוטעית תפיסה זו:

"רבים מאוד מאלה שהזהירו מפני תוצאות ההתנתקות צדקו. גם בימין וגם בשמאל העריכו שנסיגה חד צדדית מעזה תחזק את הקיצונים שלא רוצים הידברות ושלום. זה בדיוק מה שקרה. מבחינתם של פלשתינאים רבים הנסיגה הוכיחה שאפשר להשיג באלימות את מה שאי אפשר להשיג במשא ומתן. שעשר שנים של הידברות לא הביאו את התוצאות של ארבע שנות אינתיפאדה. שום פלשתינאי לא קנה את הספין שעל פיו ההתנתקות נבעה מאיזה שיקול מדיני עמוק של שרון. ההתנתקות נתפשה ככניעה לטרור. היא שיחקה לידי החמאס אשר השתמש בה כהוכחה שרק הוא יכול לשחרר שטחים. האם החמאס ניצח רק בגלל ההתנתקות? לא, אבל ההתנתקות נתנה לו יתרון עצום. בוודאות, ההתנתקות הביאה לחיזוק החמאס..."

אותם פלשתינאים הסיקו את המסקנה שרק שימוש בכוח ועוד כוח יוציא את ישראל מהגדה המערבית באותו אופן שבו יצאה מעזה. בשיחות סגורות מנהיגים פלשתינאים פרגמטיים

³⁰ זכי שלום, "תכנית ההינתקות – החזון ושברו", עדכן אסטרטגי, המכון למחקרי ביטחון לאומי, פברואר 2010.

שאלו אותי כבר לפני ניצחון החמאס מה ישראל עושה להם. מדוע היא הופכת אותם לחסרי כל משמעות. הרי קשה מאוד לשכנע את הציבור הפלשתיני ללכת בדרך הפשרה והמשא ומתן כאשר ישראל נותנת את הכל בחינם וכתוצאה מלחץ אלים.

אחד הפלשתינאים הבכירים והמתונים ביותר אמר לי לא מזמן דברים עוד יותר קשים. הוא אמר לי כך: אנחנו במשך שנים נאבקים ברחוב הפלשתיני למען שלום ישראלי-פלשתיני. אנחנו מסבירים שצריך לקבל את השכונות היהודיות במזרח ירושלים ואת חילופי השטחים ואת ההסכמה לפירוז ואת הפשרה בעניין הפליטים - כדי שבסוף תהיה מדינה פלשתינית בגדה המערבית וברצועת עזה. אבל אם ישראל יוצאת מכל עזה ומ-90 אחוז של הגדה המערבית אתה חושב שנוכל לשכנע איזשהו פלשתינאי להסכים לויתורים הכואבים הללו תמורת עשרת האחוזים הנותרים של השטח?

כך שברור לחלוטין שהתוצאה המצטברת של ההתנתקות וההתכנסות לא תהיה קירוב של תהליך מדיני אלא ויתור על תהליך מדיני. אני אומר זאת חד משמעית: הנסיגות החד צדדיות מרחיקות את הסיכוי לשלום. אנחנו מבקשים מהפלשתינאים לוותר על די הרבה בהסכם שלום. תמורת עשרה אחוזים משטחי הגדה הם לא יסכימו לכך.³¹

כל אלה והיעדר הלהיטות של שני הצדדים כאחד לחדש את השיחות גורמים למבוי הסתום שאנו שרויים בו זה שנים, והוא בתורו משפיע על תחושת האזרחים בישראל שהשלום עם הפלסטינים הולך ומתרחק; רק כ-10% מהישראלים מאמינים כי בסיכויי המשא ומתן להפסיק את האלימות. רבים מאזרחי ישראל אף מטילים ספק ביכולת הפלסטינים לעמוד בהתחייבויותיהם במסגרת הסכם עם ישראל.³²

באותה כתבה של ארי שביט, מובאים גם דבריו של הרמטכ"ל לשעבר, משה (בוגי) יעלון:

"הכשל המחשבתי העומד ביסוד ההתנתקות הוא זה: העובדה שאין עם מי לדבר בצד השני אין פירושה שאנו יכולים להתעלם מהצד השני ומההשלכות של המעשים שלנו עליו. העובדה שאפילו הנהגת הפתח לא מוכנה להכיר במדינת ישראל כמדינה יהודית, ומחויבת לתכנית השלבים, אין פירושה שאפשר להתעלם מכך שבריחה תחת אש נתפשת ככניעה ומעודדת טרור. נכון, כיוון שאין פרטנר צריך לעצור את התהליך המדיני בשלב מוקדם ולומר במפורש שאין פרטנר. נכון גם

³¹ ארי שביט, "האם ההתנתקות הצליחה?", הארץ, 05.07.2006.

³² מכון טרומן, "רק 10% מהישראלים מאמינים בסיכויי המו"מ", מעריב, 02 ביולי 2013.

שבמצב זה אין מנוס מללכת לצעדים חד צדדיים. אבל צעדים חד צדדיים אינם רק נסיגה. צעדים חד צדדיים זה גם מתקפה מדינית. ואולי גם מתקפה צבאית. ומתקפה רעיונית-אידיאולוגית.³³

במובנים רבים, הקיפאון המדיני רק הוחרף, מפני שהצד הפלסטיני הקצין את עמדותיו, ולמעשה נטש את דרך המשא ומתן. בדבריו כעד מומחה בפני בית המשפט, מסביר המזרחן ד"ר מרדכי קידר את נקודת המבט הפלסטינית-דתית:

"דברים שנאמרו במאה השביעית שמצוטטים מהקוראן ומצאו ביטוי מודרני יותר בניסוח של הפתח, הוגשמו אחד לאחד על ידי ממשלת ישראל... באותם ימים, כאשר כלי התקשורת הערביים הראו באופן רצוף איך בולדוזרים ישראליים הורסים הן את גוש קטיף והן את היישובים בשומרון, פסוק אחד מהקוראן צוטט שוב ושוב על ידי פרשני יום השישי. ברשותכם אצטט אותו, מכיוון שהוא אומר את כל הסיפור: מהתרגום של פרופ' רובין לסורא 59 ששמה סורת ההגלייה: בשם אלוהים הרחמן והרחום, הוא אשר גירש את בעלי הספר הכופרים ממושבותיהם. בהגליה ראשונה לא פיללתם כי יגורשו והם דימו כי מבצריהם יהיו להם למגן מפני אלוהים, ואולם אלוהים בא עליה בלא ששיערו מאין והטיל מורא בלבבם. הם החריבו את בתיהם כמו ידיהם..." זה פסוק שצוטט באותם ימים פעם ויותר כהוכחה לכך שהפינוי שהישראלים עשו והרס הבתים הוא אות מאללה על צידקת דרכם של מתנגדי ישראל. לא ניתן לנתק את המסר הדתי מהמצב הנפשי ששרר באותם ימים, של תחושת ניצחון אלוהי ואנושי שהצד הערבי הנחיל למדינת ישראל בכך שהיא עצמה הרסה את בתיה כפי שהקוראן קובע.³⁴

כפי שמראה ד"ר קידר באותו מעמד, לדברים אלה יש גם השלכות על העולם הערבי והפלסטיני המודרני:

"הדוגמא הכמעט הכי מודרנית של אותם דברים, נמצאת בידי במסמך מקורי שיצא לאור על ידי תנועת הפתח... בעמוד 6 של אותו ספרון מתוארות מטרות פתח... לפעול למען פירוק החברה של הישות הציונית משורשיה ולעורר התנגדויות בתוכה... דברים שנאמרו במאה השביעית שמצוטטים מהקוראן ושמצאו ביטוי מודרני בניסוח של הפתח, הוגשמו אחד לאחד על ידי ממשלת ישראל.³⁵

³³ ארי שביט, "האם ההתנתקות הצליחה?", הארץ, 05.07.2006.

³⁴ ת"פ 2187-09 מ.י. יחידת תביעות ש"י – שלוחת אריאל נ' זימן, 20.03.2013.

³⁵ ת"פ 2187-09 מ.י. יחידת תביעות ש"י – שלוחת אריאל נ' זימן, 20.03.2013.

באופן פרדוקסלי למדי, מי שהסביר באופן חד ורהוט את הצורך בחיסול הטרור לפני כל התקדמות מדינית מול הפלסטינים, היה דב ויסגלס עצמו, באותו ריאיון מפורסם שנועד להסביר לציבור הישראלי את הרציונל שמאחורי תכנית ההתנתקות:

"במשך הרבה מאוד שנים, ההשקפה המקובלת בעולם היתה שאנשים עוסקים בטרור מפני שרע להם. ועל כן, כאשר אתה תיטיב עמם - הם יפסיקו לעסוק בטרור. ההנחה הפלסטינית היתה שכאשר הרוב הפלסטיני יבוא על סיפוקו הלאומי, הוא יניח את נשקו וכובשים ונכבשים ייצאו מהשוחות ויתחבקו ויתנשקו. אריק חשב אחרת. הוא הבין שבמקרה הפלסטיני אין לרוב שום שליטה על המיעוט. הוא הבין שהיכולת של ממשל פלסטיני מרכזי לאכוף את רצונו על כלל החברה הפלסטינית שואפת לאפס. הוא הבין שחלק מהטרור הפלסטיני כלל אינו לאומי, אלא דתי. על כן, מתן סיפוק לאומי לא יפתור את הבעיה של הטרור הזה. מכאן באה התפישה שלו, שקודם כל צריך לחסל את הטרור ורק אחר כך להתקדם בכיוון הלאומי. לא לתת פרוסה מדינית תמורת פרוסה של הפסקת טרור, אלא לעמוד על כך שביצת הטרור תיובש לפני שהתהליך המדיני מתחיל.

"נאום הנשיא בוש ב-24 ביוני 2002 ביטא בדיוק את התפישה הזו. לא אנחנו כתבנו אותו, אבל הוא ניסח בצורה הכי טובה את מה שאנחנו האמנו בו. לכן שרון קיבל מיד את העיקרון הגלום בנאום. הוא ראה בו מהפך היסטורי. הוא ראה בו הישג מדיני ראשון במעלה. בפעם הראשונה התקבל העיקרון שלפני שנכנסים לחדר הדיונים משאירים את האקדחים בחוץ".³⁶

נטרול יוזמות מדיניות חלופיות – תכנית ההתנתקות לא הצליחה לבלום את היוזמות המדיניות שהיו בתקופתה. יוזמת ז'נבה, למשל, המשיכה לפעול במרץ ובנחישות גם לאחר ביצוע ההתנתקות בפועל וכן שנים לאחר מכן. אנשי המטה פעלו רבות במטרה להפעיל לחץ על מקבלי ההחלטות במדינה ולאתגר את מפלגת הליכוד, כי לדבריהם "פניה אינן לפשרות מדיניות והגעה להסכמים". נוסף על הניסיון להשפיע על התודעה הישראלית, פנו אנשי המטה גם לגורמים בין-לאומיים במטרה שילחצו על ממשלת ישראל לאמץ את יוזמתם, וביניהם לנשיא ארצות-הברית ברק אובמה. יתרה מזאת, יוזמת ז'נבה זכתה לתרומות של האיחוד האירופי ושל ממשלות זרות נוספות.³⁷ גופים נוספים המבקשים לקדם יוזמות מדיניות המשיכו וממשיכות לפעול מאז יישום

³⁶ ארי שביט, [הריאיון המלא עם דב ויסגלס](#), הארץ, 08.10.2004.

³⁷ האתר הרשמי של [יוזמת ז'נבה](#).

התכנית דוגמת יוזמת המפקד הלאומי אשר המשיכה לפעול, ועד לשנת 2010 המשיכו אנשיה להחתים ישראלים ופלסטינים על היוזמה.

יתרה מזאת, מאז 2005 נוסדו יוזמות חדשות ביניהן: תכנית שלום עכשיו ליום שאחרי ההתנתקות³⁸; בשנת 2009 הוקמה תנועת עתיד כחול לבן המציגה יוזמה מדינית הכוללת פינוי חד-צדדי של מתנחלים בטרם חתימת הסכם³⁹; המועצה לשלום ולביטחון פרסמה תכנית מדינית חדשה בשנת 2013.⁴⁰

הפרדה מן הפלסטינים – אמנם נוצרה הפרדה פיזית בין ישראל ובין רצועת עזה, אך נראה כי התלות של הפלסטינים בישראל עומדת בעינה. מדינת ישראל מספקת לתושבי רצועת עזה תשתיות כדוגמת חשמל ומים. ממשלת ישראל מזרימה לארגון החמאס, השולט ברצועת עזה, סכומי עתק בסך מיליארדי שקלים דרך מערכת הבנקים הישראלית (כספים שמיועדים כביכול לסיוע הומניטארי אך החמאס עושה בהם שימוש לצורך הברחת נשק והגברת ההתחמשות), וזאת על אף הטרור הבלתי פוסק.⁴¹ דן הראל, לשעבר סגן הרמטכ"ל ואלוף פיקוד דרום, אישר את הדברים באומרו:

"אנחנו נושאים על גבנו את רצועת עזה. אני לא יודע אם הישראלים מודעים לזה, אבל אנחנו מספקים לרצועת עזה את כל צרכיה, אנחנו מספקים לרצועה חשמל, אנחנו מספקים לרצועה מים. המצב כיום הוא מצב אבסורדי, מרצועת עזה יורים עלינו רקטות ואנחנו בתגובה מספקים להם מים וחשמל, את האבסורד הזה חייבים להפסיק."⁴²

חשוב לומר כי המערכת הבין-לאומית המשיכה לראות במדינת ישראל אחראית באופן מלא על המתחולל ברצועה ו"כוח כובש" מיד לאחר יישום תכנית ההתנתקות ולפני הסגר אותו הטילו ישראל ומצרים ביוני 2007 בעקבות השתלטות חמאס על הרצועה:

"On September 12, 2005, the last Israeli soldier left the Gaza Strip, and there has been no official Israeli military or civilian presence in the territory since that time. Nonetheless, the United Nations has been reluctant to accept that Gaza is no longer occupied, with a spokesman for UN Secretary General Ban

³⁸ תכנית שלום עכשיו ליום שאחרי ההתנתקות, 2005.

³⁹ תכנית מדינית, אתר תנועת עתיד כחול לבן.

⁴⁰ תכנית מדינית, המועצה לשלום ולביטחון, יולי 2013.

⁴¹ אורנה שמעוני, "הנגיד הטוב ביותר של מדינת החמאס", ynet, 19.10.2010.

⁴² ריאיון של דן הראל, אלוף במיל, לגלי צה"ל, 29.10.2012.

Ki-Moon declaring in January 2009 that “the UN defines Gaza, the West Bank, and East Jerusalem as occupied Palestinian territory. No, that definition hasn’t changed.”⁴³

שמירה על גושי ההתיישבות – מאז תכנית ההתנתקות הופעל לחץ רב לעצור את הבנייה בהתנחלויות. עקב התערבות של גורמים בין-לאומיים ממשלות ישראל אישרו הקפאות בנייה כדי להראות שפניהן לשלום ולשמירה על מעמדה של ישראל בעולם מחד גיסא, וכדי לקבל התחייבויות והטבות בתמורה להקפאות הללו מאידך גיסא (כמו בשנת 2009 כאשר הסכים נתניהו להקפיא את הבנייה ביהודה ושומרון למשך עשרה חודשים לבקשתו של הנשיא אובמה תמורת “חבילת הטבות” אמריקאית). יתרה מזאת, בשיח הציבורי עדיין נשמעים קולות הקוראים לפנות גם את גושי ההתיישבות ולחזור לגבולות 1967, כחלק מן התהליך המדיני ופתרון הסכסוך היהודי-ערבי. ראו דבריו של דב ויסגלס בשנת 2009 (יש לציין שבתקופת תכנית ההתנתקות הוא אמר דברים הפוכים) המתעלמים ממכתב ההבנות (אותו תיאר ויסגלס כ-“מחויבות אמריקאית שמעולם לא הייתה כמוה לגבי 190 אלף מתיישבים”) של הנשיא ג'ורג' וו. בוש :

“אף אירופאי לא מציע שנפנה את אוניברסיטת ת”א ונחזיר לפלשתינאים את ג'מוסין, סומייל וכפר שלם. אבל אף אירופאי, אמריקאי אסייתי ואפריקאי, לא יכיר בזכותנו להתנחל בשטחים. לאחר שהחזרנו את רצועת עזה, נחזיר במוקדם או במאוחר את כל השטחים וכל המתנחלים יצאו משם עד האחרון שבהם.”⁴⁴

בהחלטה לפנות את היישובים ניסנית, אלי סיני ודוגית שמנו כ-1500 נפשות מומשה במלואה תפיסת החזרה לקווי '67 על אף העובדה כי יישובים אלו שכנו בצמוד למדינת ישראל ברציפות טריטוריאלית בלא אוכלוסייה פלסטינית בתוכם. כמו כן, יישובים אלה לא הגדילו את אורך הגבול של רצועת עזה (ומכאן שאין הבדל ביכולת להגן על הגבול), והיוו בגופם את רצועת הביטחון התוחמת הצפונית, שמנעה ירי של קסאמים לעבר מתקנים אסטרטגיים באזור אשקלון. על אף כל זאת לא השכיל השלטון הישראלי להשאיר את שלושת היישובים על כנם כדי למנוע תקדים של חזרה לקווי '67 וכדי שהם יוכלו להמשיך למלא את תפקידם האסטרטגי.

⁴³ ["Is Gaza Occupied? Redefining the Legal Status of Gaza"](#), Elizabeth Samson, Mideast Security and Policy Studies No. 83, January 2010, THE BEGIN-SADAT CENTER FOR STRATEGIC STUDIES.

⁴⁴ עמירם כהן, ["ישראל תלויה באירופה ובארה"ב"](#), The Marker, 05 בספטמבר 2009.

עמי אילון, ראש השב"כ לשעבר, אמר: "הנסיגה מדוגית, ניסנית ואלי סיני היא טעות קשה; אין לה הצדקה דמוגרפית או ביטחונית, והמחיר שהיא עלולה לגבות מאתנו איננו מוצדק". עוזי דיין, סגן הרמטכ"ל לשעבר, כינה זאת "טעות כפולה": מבחינה ביטחונית - קירוב טילי הקסאם לאשקלון שלא לצורך, ומבחינה מדינית - יצירת תקדים מסוכן של נסיגה חד-צדדית לקווי '67, וחיזוק התביעה הפלסטינית לעשות כן בכל השטח. ערב מערכת הבחירות של 2003, בביקור באלי סיני, הצהיר גם עמרם מצנע שאין לוותר על השטח הזה.⁴⁵

מכאן שבפינוי היישובים האלה הראתה הממשלה שהאינטרס של שמירה על גושי ההתיישבות אינו ראשון במעלה, שכן בפועל יש דבר שנמצא מעליו בסולם העדיפויות: להראות שישראל רצינית בכוונותיה. זאת הייתה המטרה היחידה לפינויים של ישובי צפון הרצועה, שהרי לא סופק הסבר ביטחוני או דמוגרפי. על כן תכנית ההתנתקות העידה למעשה על הסכמתה של ישראל לעקרון הנסיגה בהתאם לקווי '67.

הצורך להגן על התושבים - טרם ההתנתקות ישראל נאלצה להגן על כ-9,000 יהודים החיים בלב רצועת עזה, ובשנים שלאחריה היא מצאה עצמה מגנה על מאות אלפי אזרחים ישראל החיים בעוטף עזה, בנגב ובדרום מישור החוף (באשדוד, באשקלון, בבאר שבע, בקריית מלאכי ועוד), בהתאם לתחזיות שהציגו מתנגדי ההתנתקות. יתרה מכך, צעד זה של ישראל הפך את רצועת עזה וגבולותיה לנטולת פיקוח ישראלי מהים ומהאוויר ובכך חיזק את האיום של רקטות שמאיימות על ישובי ישראל בטווח עשרות קילומטרים.⁴⁶

על פי יעלון, עקב תכנית ההתנתקות התאפשר לארגוני הטרור הפועלים ברצועת עזה להקים תשתית ארטילריה המגיעה לטווחים ארוכים יותר שלמעשה קירבה אותם ללב מדינת ישראל:

"כעת אנחנו נמצאים ברצועה בתרחיש דרום לבנון. נכנס לעזה נשק רב. נכנסו חומרי נפץ תקיניים. נכנסו קטיושות. יש טילים נגד מטוסים. יש טילים נגד טנקים. יש טילי גראד. כתוצאה מההתנתקות ומהאופן שבו היא בוצעה יש ברצועה גורמי חיזבאללה, גורמי אל קאעדה וגורמי טרור איראניים. יש ידע איראני ויש כסף איראני. בדיוק כפי שהזהרתי רצועת עזה הופכת לחמאסטאן, חיזבאללסטאן ואל קאעדסטאן. ככל שיעבור זמן המצב יחמיר. כישלון ההתנתקות יהיה יותר ויותר מוחשי. נמצא את עצמנו עומדים מול ממלכת טרור המסוגלת לשגר אל תוך ישראל יותר רקטות

⁴⁵ אבי פרחן, "דרישה הגיונית וצפויה", ynet, 05 ביולי 2005.

⁴⁶ יעקב עמידרור, [הנסיגה החד צדדית – טעות ביטחונית בקנה מידה היסטורי](#), עדכן אסטרטגי, המכון למחקרי ביטחון לאומי, דצמבר 2004.

בעלות טווח יותר ארוך ואפקטיוויות יותר גדולה. איום הרקטות יגיע לאשקלון ולאשדוד ולעומק הנגב. באיום הזה לא ניתן יהיה לטפל אך ורק באמצעות תקיפות מן האוויר.⁴⁷

עשרות אלפי ישראלים חיים בשגרה של אזעקות ובחשש מתמיד מפגיעת קסאמים ורקטות, מצב שהביא את ממשלת ישראל להחליט על ביצוע של לא פחות משישה מבצעים רחבי היקף ברצועת עזה בתוך עשור, במטרה להילחם בטרור ולעצור את הירי לשטחה: מבצע גשם ראשון בספטמבר 2005, מבצע גשמי קיץ ביוני 2006, מבצע חורף חם בפברואר 2008, מבצע עופרת יצוקה שנפתח בדצמבר 2008, מבצע עמוד ענן בנובמבר 2012 ומבצע צוק איתן ביולי 2014. גם אם נצא מנקודת הנחה שששת סבבי הלחימה הרתיעו את החמאס והביאו לשקט יחסי לטווח הקצר, ברור כי היעדר ההכרעה החד-משמעית פגע בהרתעה הישראלית לטווח הארוך, שכן חמאס נותר עצמאי וממשיך את פעולתו, והתקפות הטרור חוזרות ונשנות עד היום.⁴⁸

היטיב לבטא את הדברים שר התשתיות בממשלת שרון, בנימין פואד) בן-אליעזר:

"אני מודה ומתוודה, אני הייתי עם אלה שעמדו עם כל הכוח מאחורי אריק שרון, והיום אני אומר בראש מורם: טעינו, שגינו, עשינו טעות גדולה מאוד כאשר הדבר הזה נמסר לידיים אחראיות ומעוגן בהסדרים וערביות בינלאומיות. פה נוצר תקדים - שטח שאתה מפנה אותו הופך להיות בסיס טרור, נקודה."⁴⁹

דברים דומים אמר האלוף (במיל.) עוזי דיין, בעדותו כעד מומחה בפני בית המשפט:

"...לא עניין לדעות, זה עניין לפרשנות או להערכה. אני טוען שההתנתקות נכשלה בכל המובנים – הן במובן המדיני והן במובן הביטחוני, ובעצם הביאה אותנו למצב פחות טוב ביחסינו עם הפלסטינים. ברגע שאתה עוזב שטח בצורה חד צדדית, הרשות הפלסטינית נכשלה להשתלט באמת על השטח הזה שנפל כפרי בשל לארגוני טרור של עזה והחמאס. זה היה המאיץ העיקרי לטרור הרקטי."⁵⁰

קושי נוסף שיצרה תכנית ההתנתקות הוא הפגיעה בעבודת המודיעין הישראלי. יציאת כוחות צה"ל מרצועת עזה הרחיקה את גורמי המודיעין ממקורות המידע והביאה לקושי באיסוף מידע

⁴⁷ ארי שביט, "האם ההתנתקות הצליחה?", הארץ, 05.07.2006.

⁴⁸ שירות הביטחון הכללי, מדיניות הפיגועים של חמאס מה"התנתקות" ועד "עופרת יצוקה", פברואר 2010; שירות הביטחון הכללי, חמאס – הגברת פעילות הטרור מול ישראל לצד המשך התעצמות, דצמבר 2012.

⁴⁹ בנימין בן אליעזר, "ההתנתקות הייתה טעות גדולה מאד", תכנית הרדיו של נסים משעל, 08.11.2007.

⁵⁰ ת"פ 2187-09 מ.י. יחידת תביעות ש"י – שלוחת אריאל נ' זימן, 20.03.2013.

יעיל לטובת סיכול טרור. הדוגמה המוחשית ביותר לחוסר האונים של כוחות הביטחון כתוצאה מהיעדר מודיעין היא חוסר היכולת המבצעית לאתר את החייל החטוף גלעד שליט במשך יותר מחמש שנים, עד להשבתו בעיסקה בין ישראל לחמאס.⁵¹

חשוב לציין שכבר טרם הביצוע בפועל של תוכנית ההתנתקות, כבר היו לה השלכות במישור הביטחוני. חמאס ביצעה שינוי בתשתית המבצעית שלה בעקבות אישור התוכנית בכנסת, והקימה את מיליציות 'אל-מוראביטון', שנועדה להיות בסיס לצבא עממי וכחלק משלב היערכות לקראת עימות צבאי עם ארגון הפת"ח על דמותה של הרשות הפלסטינית. ההבנה בקרב האוכלוסיה הפלסטינית ברצועת עזה כי נסיגת ישראל ממנה אכן קורמת עור וגידים, פתחה פתח למאבק על השליטה בה והאיצה את תהליך בניין הכוח ואימוץ שיטות לחימה שעלו בקנה אחד עם אתוס ההתנגדות והזהות הגי'האדית של התנועה.⁵²

הקושי בעימות בעצימות נמוכה – הטענה כי לצה"ל יש קושי לפעול בעימותים בעצימות נמוכה הופרכה בשנים שלאחר ההתנתקות, ויש שיאמרו, ביניהם בוגי יעלון, שאף קודם לכן:

"כאשר העימות הנוכחי החל בשנת 2000 טענתי שאם לא נתעשת באשר להבנתו ואם נמשיך בנסיגה ובשהייה ייווצר איום קיומי על עתיד ישראל. לכן אמרתי שהיבנים לצרוב את התודעה הפלסטינית ושמלחמת הטרור חייבת להסתיים בכך שהטרור מובס. בכך שהפלשתינאים מבינים שהטרור לא מניב פירות. בקיץ 2003 התקדמנו מאוד לקראת השגתו של היעד הזה. מבחינה צבאית דיכאנו את הטרור והבאנו את ארגוני הטרור לקבל הפסקת אש ללא תנאי. מבחינה מדינית הבאנו יותר ויותר גורמים להכיר בכך שערפאת הוא הבעיה ולא פתרון. אבל אז באה ההתנתקות וטרפה את הקלפים. היא גרמה לאובדן כל הנכסים שצברנו בשנות המלחמה."⁵³

ביהודה ושומרון הפלסטינים נלחמים לוחמת טרור וגרילה, וצה"ל מפגין יכולת התמודדות ראויה. כמו כן ההישגים הטקטיים של צה"ל במבצעים שאירעו בשנים האחרונות מוכיחים את יכולתו לעמוד בלוחמה מסוג זה כשידו על העליונה, ולגרום נזק משמעותי לגופי הטרור מתוך זהירות מרבית ומספר מזערי של נפגעים חפים מפשע. נוסף על כך, הצורך במבצעים צבאיים מוכיח

⁵¹ יוסי מלמן, "מדוע כשל השב"כ להשיג מידע על שליט?", וואלה!, 18.10.2012.

⁵² גיא אביעד, [הזרוע הצבאית של חמאס ברצועת עזה: התפתחות, דפוסי פעולה וצפי](#). צבא ואסטרטגיה, המכון למחקרי ביטחון לאומי, אפריל 2009.

⁵³ ארי שביט, "האם ההתנתקות הצליחה?", הארץ, 05.07.2006.

למעשה כי אי אפשר להכריע עימות אלים בעצימות נמוכה באמצעות מהלך לא-צבאי של התנתקות חד-צדדית.⁵⁴

יתרה מזאת, על פי יעלון תכנית ההתנתקות הביאה להסלמת האלימות המופעלת מרצועת עזה נגד מדינת ישראל ואזרחיה:

"ההתנתקות היתה טעות אסטרטגית מהמעלה הראשונה. היא הביאה לניצחון החמאס. היא נתנה רוח גבית לטרור. היא הזינה את המאבק הפלשתיני למשך שנים. היא יצרה תחושה אצל האיראנים ואצל האחים המוסלמים ואצל אל קאעדה שאפשר לנצח את ישראל. שישראל היא באמת חברת קורי עכביש כפי שנסראללה טוען או עץ רקוב כפי שאחמדינג'אד טוען. ועל כן ההתנתקות לא רק פגעה בנו קשות, אלא גם באסטרטגיה האמריקאית האזורית של מלחמה בטרור. היא יצרה תחושה באסלאם הקיצוני שכפי שהוא הביס את הסובייטים באפגניסטאן הוא הביס אותנו בעזה ויביס אותנו בגדה המערבית ויביס אותנו גם בתל אביב. כך, כפי שהוא כבר עירער פעם מעצמה עולמית, הוא יערער כעת את המערב על ידי הבסתה של ישראל."⁵⁵

גם אם תאומץ הגישה לפיה צה"ל מתקשה בעימותים בעצימות נמוכה, ניתן לראות בכך את הרע במיעוטו, בעיקר על רקע החלופה – ששת סבבי הלחימה אשר היו אינטנסיביים וקטלניים הרבה יותר.

גילויי סרבנות – תכנית ההתנתקות לא זו בלבד שלא פתרה את בעיית הסרבנות, אלא גם העצימה אותה וזאת מכמה סיבות: הראשונה, בשל הדרך השנויה במחלוקת שבה אושרה ההחלטה על תכנית ההתנתקות, תופעת הסרבנות הורחבה לאוכלוסיות שעד כה לא היו בקרבן גילויי סרבנות (אפילו במכון הישראלי לדמוקרטיה התגלעה אי הסכמה בנושא).⁵⁶ אמנם היקף הסרבנות המדוברת היה קטן משציפו, אך אין בכך כדי להפחית מחשיבות העובדה שתופעת הסרבנות הורחבה. אם מביאים בחשבון את תופעת הסרבנות האפורה שעליה הצביע הרמטכ"ל לשעבר דן חלוץ,⁵⁷ אזי ניתן לומר שבדרך שבה אושרה תכנית ההתנתקות, הממשלה העצימה בעיה שהיא ניסתה לפתור.

⁵⁴ יעקב בר-סימן-טוב (עורך), [תכנית ההתנתקות – הרעיון ושברו](#), מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל, 2009.

⁵⁵ ארי שביט, "האם ההתנתקות הצליחה?", הארץ, 05.07.2006.

⁵⁶ לפי דברי פרופ' אריה כרמון, נשיא המכון לדמוקרטיה ישראלית, בכנס שדרות לחברה, 07.11.2006.

⁵⁷ אמנון לורד וארז תדמור, "יש סימנים של סרבנות אפורה", מקור ראשון, 19.08.2005.

יתר על כן, ברגע שמקבלי ההחלטות מודים שהם מושפעים מגילויי סרבנות, הם חושפים את עצמם ללחצים חיצוניים נוספים. בכך הם מחזקים את משקלה של תופעת הסרבנות מצד אחד, ומערערים את עצמאות תהליך קבלת ההחלטות שלהם מצד שני.

דרישה בין-לאומית להתקדמות מדינית – כאמור, לא הייתה כל התקדמות מדינית בשנים האחרונות ולכן הדרישה הבין-לאומית ליצירת תהליך מדיני נותרה בעינה ואף הלכה והתעצמה. גורמים בין-לאומיים ממשיכים להפעיל לחץ הן על ישראל והן על הפלסטינים, והעולם ממשיך לעקוב אחר צעדי ישראל ולבקר אותם. דרישות מדיניות עודן נשמעות הן מארגונים בין-לאומיים, כדוגמת האו"ם והאיחוד האירופי, והן מבת בריתה של ישראל, ארצות-הברית.

למרות הנסיגה החד-צדדית של ישראל מחבלי מולדת, היא בכל זאת נחשבת פוגעת בתהליך המדיני, בעיקר עקב הבנייה בהתנחלויות. הדרישות אשר נשמעו טרם ההתנתקות נשמעות גם כיום. להלן דבריו של הנשיא ברק אובמה בביקורו בישראל:

"השלום הכרחי. זו הדרך היחידה להשגת ביטחון אמיתי... בהתחשב בדמוגרפיה ממערב לירדן, הדרך היחידה שישראל תוכל להחזיק מעמד ולשגשג כמדינה יהודית ודמוקרטית היא הקמת מדינה פלסטינית בת-קיימא. לנוכח תסכולה של הקהילה הבינלאומית, ישראל חייבת לשנות את כיוונו של סחף הבידוד... אין ספק גם שהדרך היחידה לשלום היא משא ומתן. זו הסיבה, שלמרות הביקורת שהוטחה בנו, ארה"ב תתנגד לכל מאמץ חד-צדדי לעקוף את המגעים דרך האו"ם. ואולם, יש להכיר גם בזכותו של העם הפלסטיני להגדרה עצמית וצדק. שימו את עצמכם בנעליהם – הביטו על העולם דרך עיניהם. אין זה הוגן שילדה פלסטינית לא יכולה לגדול במדינה משלה, ומעבירה את חייה בנוכחותו של צבא זר, השולט בתנועות הוריה מדי יום. אין זה הוגן שאלומות מתנחלים נגד פלסטינים נותרת ללא ענישה. אין זה הוגן למנוע מהפלסטינים לעבד את אדמותיהם; להגביל את חופש תנועתם של סטודנטים בגדה המערבית, או להעביר משפחות פלסטיניות מבתיהם. לא כיבוש ולא גירוש הם התשובה. כפי שישראלים בונים מדינה במולדת שלהם, לפלסטינים יש זכות להיות עם חופשי בארצם".⁵⁸

אף שישראל הפגינה בתכנית ההתנתקות את נכונותה לבצע מהלך הכרוך בויתורים קשים למען השלום, הלחץ החיצוני על ישראל מתחזק. נוסף על הלחץ מצד ארצות-הברית, מדינות אירופה

⁵⁸ ברק אובמה, [נאום בבנייני האומה בירושלים](#), הארץ, 21.03.2013.

והאוי"ם, עקב מדיניותה של ישראל ביהודה ושומרון, ממשיכים לקרוא להחרמת ישראל בכל מיני דרכים, כולל הטלת סנקציה כלכלית של החרמת מוצרים המיוצרים מעבר לקו הירוק. בשנת 2013 אישר האיחוד האירופי הנחיות ותקנות להטלת חרם על ההתנחלויות במטרה למנוע מימון בכספים אירופיים את הגופים הפועלים מעבר לקו הירוק ושלא לכלול את ההתנחלויות בכל הסכם עתידי עם ישראל.⁵⁹

יוסי בן אהרון, דיפלומט ותיק ולשעבר מנכ"ל משרד ראש הממשלה, הסביר גם הוא מדוע הרציונל שעמד מאחורי תכנית ההתנתקות היה שגוי מבחינה מדינית:

"הנימוק הראשון היה שבגלל שאי אפשר לנהל משא ומתן, אין שותף למו"מ, הממשלה סבורה שהיא צריכה לפעול באופן חד צדדי. אני אומר שזה מנוגד להיגיון מדיני ודיפלומטי... אם השותף לא רוצה לעשות איתך שלום, אז אתה צריך לחשוף עובדה זו קבל עם ועדה וללכת לקהילה הבינלאומית ולבעלי הברית שלנו בארה"ב ולומר להם – רוצים תהליך שלום? אין שותף וזו המציאות..."⁶⁰

בראייה נכוחה, אין פלא שזו התוצאה. שכן מלכתחילה תכנית ההתנתקות הייתה יוזמה ישראלית עצמאית וממשלת ישראל בחרה ליישם אותה מבלי שהיה לחץ בין-לאומי לקדם נסיגה חד-צדדית. מכיוון שכך, לא היה אפשר לצפות כי עצם ביצוע התכנית יספק את הקהילה הבין-לאומית, כשזו לא הובילה להתקדמות ביישוב הסכסוך. דברים נחרצים עוד יותר, אומר הרמטכ"ל לשעבר יעלון:

"מצדדי ההתנתקות טענו שהיא תעניק לנו תמיכה בינלאומית, אבל האשראי הבינלאומי שקיבלנו היה מוגבל וזמני וכבר עכשיו (יולי 2006, ע"א וע"ל) הוא אוזל. הם גם טענו שהיא תשפר את מצבנו הביטחוני. נכון שמבחינה צבאית צרה הפרישה הנוכחית נוחה יותר לצה"ל אבל מצבנו הביטחוני הכולל הורע בעקבות ההתנתקות. אין חיסכון בכוח ובכסף כפי שהובטח. אין רגיעה ויציבות. יש פגיעה קשה בתשתית האזרחית בשדרות ובאשקלון. יש תהליך עזיבה של אוכלוסייה מאזורים אלה. העובדה שהתחייבנו שאם יירו קסאמים אחרי ההתנתקות נגיב בכל הכוח ולא עשינו זאת שחקה את ההרתעה שלנו, השפיעה לרעה על מעמדנו באזור ועודדה אף את איראן."⁶¹

⁵⁹ אמיר תיבון, "למרות הלחץ: האיחוד האירופי אישר את חרם ההתנחלויות", וואלה חדשות, 19.07.13.

⁶⁰ ת"פ 2187-09 מ.י. יחידת תביעות ש"י – שלוחת אריאל נ' זימן, 20.03.2013.

⁶¹ ארי שביט, "האם ההתנתקות הצליחה?", הארץ, 05.07.2006.

העברת הלחץ הבין-לאומי אל הצד הפלסטיני - עיקר הטענה של ויסגלס הייתה: "ההתנתקות מאפשרת לישראל לחנות בנוחות במצב ביניים שמרחיק מאיתנו ככל הניתן לחץ מדיני.⁶² ואכן, ניתן לומר שמדינות העולם בכלל והממשל האמריקאי בפרט ראו בהערכה רבה את נסיגת ישראל מרצועת עזה, והכירו בה כצעד המחייב את הפלסטינים לבצע את המהלך המשמעותי הבא. אלא שמאז יישום תכנית ההתנתקות, וביתר שאת מאז בחירתו של ברק אובמה לנשיאות ארצות הברית, השתנתה התמונה מן הקצה אל הקצה, ולמדינת ישראל לא ניתן הקרדיט המתבקש על הצעד הכואב אותו נקטה. בפועל, מאז מימוש תכנית ההתנתקות, הממשל האמריקאי כופה את רצונו על מקבלי ההחלטות במדינת ישראל במספר מקרים מהותיים, כמו בפתחת מעבר רפיח, במגבלות בנייה בירושלים ובהתנחלויות, בסוגיית המעבר הבטוח ועוד. ניתן לומר כי עצם הכניעה ללחץ בין-לאומי מעודדת לחץ נוסף, ומחלישה את יכולת העמידה של ממשלות ישראל מול לחץ אמריקאי ובין-לאומי. ובמילותיו של האלוף (במיל.) עוזי דיין:

"מבחינה מדינית... זה נתפס בזירה הבינלאומית כמהלך חד צדדי במובן השלילי של המילה. בסופו של דבר זה הביא לנו סבל גדול מאד של אזרחים ישראלים, טרור מוגבל... עליה של החמאס ולחץ גובר בזירה הבינלאומית מבחינת – 'התחלתם, אז את תעשו את זה עד הסוף'.⁶³"

יתרה מזאת, למעשה, הוויתור הישראלי על רצועת עזה הוא ויתור על קלף ממשי במשא ומתן המדיני העתידי, והוא נתפס בקרב רבים כהודאה ישראלית בצדקת הטענות של הפלסטינים. לויתור זה יש משמעות כפולה: ראשית, הלחץ הבין-לאומי על הצד הישראלי נותר בעינו, ושנית, מוקד המחלוקת הטריטוריאלית מאז 2005 עבר למעשה ליהודה ושומרון. מציאות זו באה לידי ביטוי בחרמות בין-לאומיים ובדרישות להקפאת בנייה ולהסרת מחסומים וכד'. יעלון מונה ארבעה תקדימים מדיניים מסוכנים שיצרה תכנית ההתנתקות:

"המהלך החד צדדי של ההתנתקות חיזק את הנרטיב הפלשתיני והחליש את הנרטיב הישראלי. הוא קיבע את הציפייה לנסיגות נוספות בגדה המערבית ללא הסכם וללא תמורה. הוא שלל מישראל נכסים מבלי להעניק לה נכסים. ואולם מעבר לכל אלה ההתנתקות יצרה ארבעה תקדימים מסוכנים. התקדים האחד הוא התקדים של נסיגה עד לקו הירוק. התקדים הזה יקשה עלינו מאוד ביהודה ושומרון כאשר נדרוש לעצמנו שטחים החיוניים לביטחוננו. התקדים השני הוא התקדים של פינוי ישובים ללא תמורה. התקדים הזה גורם לכך שכעת פינוי ישובים ביהודה ושומרון נתפש כמעשה

⁶² ארי שביט, **הריאיון המלא עם דב ויסגלס**, הארץ, 08.10.2004.
⁶³ ת"פ 2187-09 מ.י. יחידת תביעות ש"י – שלוחת אריאל נ' זימן, 20.03.2013.

מובן מאליו ולא כמהלך קשה שבתמורה לו ישראל מקבלת את הנדרש לקיומה וביטחונה. התקדים השלישי הוא התקדים של ויתור על הפירוז וויתור על הפיקוח על הגבולות. התקדים הזה מוטט תביעה ישראלית חיונית שהיתה כלולה גם בהסכמי אוסלו ובכל יוזמת שלום שעליה דובר בעבר. ואולם התקדים הרביעי הוא החמור מכולם: את כל ויתורי ההתנתקות עשתה ישראל מבלי לקבל הכרה בינלאומית בכך שהכיבוש בעזה הסתיים. למרות כל מה שעשינו אנחנו עדיין נתפשים כאחראים לגורלם של הפלשתינאים ברצועת עזה.⁶⁴

הפסקת השלטון על עם אחר – ניתן לומר כי ההתנתקות הסירה את השליטה הישראלית על תושבי רצועת עזה, אך כפי שנאמר לעיל, גורמים רבים במערכת הבין-לאומית וכן במדינת ישראל, בכל זאת רואים בה אחראית על המתרחש ברצועת עזה לאור המציאות המורכבת בה ישראל מספקת תשתיות (חשמל, מים וכד') ואחראית על מעברי הגבול לישראל.

כמו כן ישראל עודנה מואשמת בהיותה מדינה "כובשת" המפעילה מדיניות אפרטהייד וזאת גם בהקשר של רצועת עזה וגם מכיוון שישראל עדיין לא הכריעה בדבר גורלם של יהודה ושומרון והיא ממשיכה לשלוט על התושבים באזור.

דוגמה להאשמת ישראל במדיניות פרטהייד ניתן למצוא בגינויה בפי מועצת זכויות האדם של האו"ם וארגוני זכויות אדם בעולם ובישראל בתקופת הסגר שהטילה ישראל על רצועת עזה עקב חשש להברחות נשק. זאת כיוון שהסגר נתפס בעיניהם כהפרה של זכויות האדם של הפלסטינים החיים ברצועה. לשם המחשה, להלן פסקה ממסקנות הדו"ח של האו"ם מאוגוסט 2010 על "ההשפעה ההומניטארית של ההגבלות שמטילה ישראל על גישה לאדמות וליים ברצועת עזה":

"ממצאיו של מחקר זה מצביעים באופן חד-משמעי על כך שמשטר הגישה שמיישם הצבא הישראלי בשטחי היבשה לאורך הקו הירוק, ובמרחב הימי שלאורך חוף עזה, משפיע באורח קשה על הביטחון הפיזי ועל מקורות המחיה של כמעט 180,000 בני אדם. כמו כן, משטר זה חרף את הפגיעה בכבוד האדם שיצר המצור, אותו הטילה ישראל ביוני 2007".⁶⁵

פתרון לבעיה הדמוגרפית – אי אפשר להכחיש את העובדה שישראל הסירה מעצמה אחריות למעל למיליון פלסטינים החיים ברצועה, כאשר ביצעה את תכנית ההתנתקות. עם זאת, אותם אלה שצידדו בנסיגה מרצועת עזה משיקולים דמוגרפיים ממשיכים להחזיק בטענה כי ישנה סכנה

⁶⁴ ארי שביט, "האם ההתנתקות הצליחה?", הארץ, 05.07.2006.

⁶⁵ ממסקנות הדו"ח של המשרד לתיאום עניינים הומניטאריים OCHA של האו"ם, "בין הגדר לסדן: ההשפעה ההומניטארית של ההגבלות שמטילה ישראל על גישה לאדמות וליים ברצועת עזה", 2010.

בגידול הדמוגרפי של הפלסטינים על אופייה של מדינת ישראל, וזאת כדי להצדיק נסיגות נוספות. לדעתם של ביסטרוב וסופר (2007) שעון החול הדמוגרפי פועל נגד יהודי ישראל במהירות רבה, והטעות של החברה הישראלית היא הימנעות מדיון רציני ומעמיק על העניין וכן הכחשת המציאות והנתונים. לדבריהם:

"לממד הדמוגרפי השלכות גם על התחושה הלאומית. כבר היום יש בישראל אוכלוסייה ערבית גדולה בעלת תודעה לאומית מפותחת, הרואה עצמה חלק אינטגרלי מהעם הפלסטיני שמרכזו בגדה המערבית. קיימת הסתברות גבוהה, שבשני חלקי העם הפלסטיני יהיו כוחות חזקים דיים להביא להתקרבות ביניהם, ובבוא היום יפעלו עם אחיהם ממזרח לירדן לשם כינון מדינה פלסטינית גדולה מן הים עד המדבר. בעוד 13 שנה תתקשה חברה יהודית של 6.3 מיליון נפש בקו החוף להתמודד עם המיעוט המצוי בתוך ישראל שימנה כ-2 מיליון פלסטינים, עוד כ-5.5 מיליון פלסטינים השוכנים ביתר חלקי ארץ ישראל, ועוד כ-4.5 מיליון פלסטינים המתגוררים מעבר לנהר הירדן בממלכת ירדן, שימנו 11.5-12 מיליון. נוכח תחזית זו ברור, שלא ירחק היום שישראל תהיה חייבת לוותר גם על מרחבי יו"ש... הדמוגרפיה מבהירה בצורה דטרמיניסטית כי אי אפשר לספח את שטחי יו"ש כולם לישראל כתפיסת הימין הקיצוני, וגם לא להקים מדינה דו-לאומית, בהנחה מוצקת שלא יהיה גירוש של ערבים מארץ ישראל... שאלת היחסים בין ישראל לשכנותיה ובעיקר יחסיה עם העם הפלסטיני אינה תלויה רק בה. אנו איננו רצויים כאן. על ישראל להגדיר את גבולותיה הקבועים בצורה חד-צדדית ומתוך דאגה לעתידה כמדינה יהודית וציונית בגבולות בני-הגנה."⁶⁶

בהתבסס על דברים אלו, ניתן לראות כי לפחות חלק מאלה שטענו כי נסיגה מרצועת עזה תצמצם את הבעיה הדמוגרפית באופן דרמטי, עדיין עושים שימוש באיום הדמוגרפי לשם הסבר האינטרס הישראלי שבהפרדות מהפלסטינים. למעשה, מבחינת המצדדים בטענה זו, תכנית ההתנתקות לא העלימה את האיום הדמוגרפי, ויתרה מזאת, יש מי שעדיין מכלילים את האוכלוסייה ברצועת עזה בחישוביהם הדמוגרפיים.

מענה לקריאה הציבורית לצאת מעזה – הקריאות מן הצד הישראלי לצאת מעזה וכוח השפעתן על מקבלי החלטות בישראל השפיעו על האופן בו תופס הצד הפלסטיני את הנסיגה מרצועת עזה

⁶⁶ יבגניה ביסטרוב וארנון סופר, ישראל 2007-2020 על דמוגרפיה וצפיפות, דצמבר 2007, קתדרת חייקין לגאואסטראגיה באוניברסיטת חיפה.

בכלל ואת תכנית ההתנתקות בפרט בתור ניצחון במערכה בסכסוך היהודי-ערבי. לאחר הוצאת התכנית לפועל בקיץ 2005 זקפה תנועת החמאס לזכותה את הנסיגה כתגובה לפעולות הטרור שביצעה (לצד ארגונים נוספים), וראתה בה צעד נוסף להשגת מטרתה לשחרור הרצועה ויהודה ושומרון מכל נוכחות ישראלית, לקראת המשך המאבק בתוך גבולות הקו הירוק לשחרור "פלסטין השלמה".

בוגי יעלון הסביר יפה מדוע ההיענות לקריאה הציבורית רק הזיקה לאינטרס הרחב של מדינת ישראל ואזרחיה:

"הציבור הישראלי תמך ברובו בהתנתקות גם משום שעיוורו אותו וסימאו אותו וסיממו אותו וגם מפני שיש בו רצון אמיתי להשתחרר מעול הסכסוך ולחלק את הארץ. אבל עלינו להבין שגם כאשר אנחנו מנסים להוריד את הפלשתינאים מגבנו הם לא יורדים מגבנו אלא דוקרים אותנו. אסור לנו לרמות את עצמנו. אנחנו חיים במזרח התיכון. אנחנו לא יכולים להתבצר מאחורי גדרות וחומות. לכן אין באמת חד צדדיות. גם כאשר אין הידברות עם שכנינו יש אתם אינטראקציה. כל צעד שלנו משליך עליהם. וכאשר הצעדים הם נסיגה ונסיגה ונסיגה אנחנו משדרים חולשה. ומי שמשדר חולשה במזרח התיכון הוא כמו חיה חלשה בטבע: מתנפלים עליו. לא מניחים לו אלא מתנפלים עליו. לכן, אם ננסה כעת להמשיך את ההתנתקות שכשלה בהתכנסות, התוצאה תהיה חמורה. ניתן רוח גבית נוראה לטרור. ניתן רוח גבית לאסלאם הרדיקלי בכל האזור. ניצור איום אסטרטגי על ירושלים ועל נתב"ג ועל מרכזי האוכלוסייה במישור החוף. הקסאמים והקטיושות כבר לא יהיו בעיה של שדרות. הקסמים והקטיושות יגיעו אל פתח הבית בתל אביב".⁶⁷

כמו כן ההתנתקות אפשרה את הקמת ממשלת חמאס ואת היותה ממשלה לגיטימית ובעלת חופש פעולה. למעשה, הקריאה הציבורית לצאת מעזה הוכיחה לפלסטינים כי הטרור משתלם ומביא לניצחון על הצד הציוני. ישראל נתפסה בעיניהם כתבוסתנית, חלשה ומעדיפה לסגת ולוותר על שטחים במקום להילחם.⁶⁸

מאז, הלך הרוח בציבור הישראלי השתנה, והתמיכה שהייתה לפני תכנית ההתנתקות ברעיון הנסיגות החד-צדדיות כבר כמעט ואינה קיימת. היטיב לבטא זאת ד"ר יוסי ביילין:

⁶⁷ ארי שביט, "האם ההתנתקות הצליחה?", הארץ, 05.07.2006.
⁶⁸ מיכאל מילשטיין, המהפכה הירוקה – דיוקנה החברתי של תנועת החמאס, מרכז דין באוניברסיטת תל אביב, 2007.

"אם מישהו חשב שהיא תביא לרגיעה - ההתנתקות נכשלה. אם מישהו ציפה שהיא תקרב אותנו לתהליך מדיני - היא נכשלה. היא היתה הדרך הכי מטופשת לצאת מעזה. הכי מטופשת. היא יצרה אצל הפלשתינאים את התחושה שאין בשביל מה לוותר ואצל הישראלים את התחושה שנסיגה אינה מביאה שקט. וכעת שתי התחושות האלה מחזקות זו את זו. הפלשתינאים אומרים שרק כוח מביא לנסיגה ומשתמשים בכוח, והישראלים רואים את השימוש הזה בכוח ומסיקים שנסיגה רק מעצימה את האלימות."⁶⁹

יתר על כן, גורמים רבים שתמכו בתכנית ההתנתקות והצטרפו לקריאות לצאת מעזה, חזרו בהם לאחר מכן, ובראשם נשיא המדינה לשעבר, שמעון פרס:

"לא משנה מה יקרה בעתיד, לא נחזור על הטעויות שעשינו בזמן שעזבנו את עזה. זה צריך היה להיעשות אחרת. אני הייתי בעד היציאה מעזה ומרגיש עצמי כאחד האנשים שטעו וחושב שבהתחלה לבטח היינו צריכים לעשות זאת אחרת."⁷⁰

⁶⁹ ארי שביט, "האם ההתנתקות הצליחה?", הארץ, 05.07.2006.
⁷⁰ רוני מלול, פרס מודה: "טעיתי כשתמכתי בהתנתקות", nrg, 18 בפברואר 2009.

סיכום ומסקנות

"מה אתה אומר? שיש לי פרטנר חלש ואני לא סומך עליו ולכן אני נותן לו 90% מהשטח בחינם? הרי ברור מה יקרה בשטחים אם נלך להתכנסות. תהיה לנו חמאסטאן משני צדדים. בזמן שכל העולם נאבק בטרור האסלאמי אנחנו ניתן יד להתפתחות גורם של טרור. ונעשה ויתור היסטורי על ההכרה בירושלים כבירת ישראל. ועל הכרה בגבול המזרחי שלנו. ועל הסרת בעיית הפליטים מסדר היום. לכן, הפעם זו עלולה להיות מכת מוות. מי שמוותר על 90% מהשטח וחושב שזה פתח למשא ומתן בעתיד הוא הוזה. נסיגה חד צדדית מ-90% של הגדה המערבית פירושה שלא יהיה שום תמריץ לשום מנהיג פלשתינאי להגיע אתנו אי פעם להסדר."⁷¹

את הדברים הללו לא אמר בוגי יעלון, אלא יוסי ביילין.

נייר עמדה זה מציג טענות רבות שהושמעו לשם הצדקת תכנית ההתנתקות כפי שבוצעה בשנת 2005. אף שמטרות התכנית מעולם לא הוצגו לציבור באופן רשמי, לתכנית זו היו מגוון מטרות, אך למעשה, היא השיגה תוצאות שונות לחלוטין מאלה שנצפו.

בתחום המדיני לא סייעה תכנית ההתנתקות להתקדמות המשא ומתן בין ישראל לפלסטינים. יתרה מזאת, היא אף הרחיקה את המשא ומתן ובכך סייעה לכוחות פונדמנטליסטיים, כמו החמאס, לעלות לשלטון ולהשפיע על המדיניות ועל אופן ההתנהלות מול ישראל. כוחות אלו ראו בהתנתקות תוצאה ישירה של דרך הטרור שלהם, ועל כן התחזקה אמונתם בדבר יכולתם לכופף את ישראל לעשיית ויתורים כואבים באמצעות מאבק אליים.

במישור הבין-לאומי לא הייתה להתנתקות מעזה השפעה ניכרת לטווח ארוך (מלבד הכרה מצומצמת וקצרת טווח בנכונות של ישראל לפעול באופן חד-צדדי למען קידום תהליך מדיני). גורמים שונים במערכת הבין-לאומית ממשיכים לחוץ על ישראל, לראות בה אחראית למצב ברצועה ואשמה בעליבותו, לבחון את התנהלותה בזכויות מגדלת ואף לנקוט נגדה צעדים חריפים כגון סנקציות, גינויים וחרמות. במקום להביא לניתוק מלא מן הפלסטינים ולהעברת הלחץ הבין-לאומי אל הצד הפלסטיני, יצרה התכנית את התוצאה ההפוכה והחריפה את הלחץ על ישראל.

תכנית ההתנתקות לא תרמה דבר לשינוי התפיסה של ישראל בעיני העולם כגורם כובש, ואף פגעה ביכולתנו לממש את זכות העם היהודי על ארצו, שכן ויתור ללא תמורה על חבל ארץ נתפס בסופו

⁷¹ ארי שביט, "האם ההתנתקות הצליחה?", הארץ, 05.07.2006.

של דבר גם כוונתו על זכות העם היהודי על ארצו וגם כהודאה בצדקת הפלסטינים בסכסוך הטריטוריאלי על ארץ ישראל.

ישראל יצאה נפסדת מתכנית ההתנתקות מכמה סיבות:

1. ישראל ויתרה על שטח שהיה בשליטת מדינת ישראל ומשמש כיום בסיס טרור נגד אזרחי ישראל.

2. התכנית לא הצליחה להביא לניתוק מלא בין רצועת עזה לישראל. מכיוון שאין אפשרות מעשית לקיום ישות פלסטינית עצמאית לחלוטין שתחיה בשלום לצד ישראל, נאלצת ממשלת ישראל לסחוב את עזה על גבה, הן מבחינה כלכלית הן מבחינת תדמיתה כאחראית למצבה של רצועת עזה.

3. התכנית גרמה לפגיעה בביטחון המדינה. השאיפה הייתה לצמצם את היקף הפגיעה בישראלים מטרור פלסטיני, ותומכיה גרסו כי בכך ימנעו את הצורך להגן על התושבים היהודים הרבים שחיו ברצועה. אלא שבשנים שלאחר ביצוע ההתנתקות ראינו כי שאיפה זו היא חלום באספמיה, והשינוי הוא רק בצורת הטרור (אמנם מספר פיגועי ההתאבדות ירד במידה ניכרת, אך כמות שיגורי הטילים לעבר ישראל עלתה, ועם הזמן אמצעי טרור זה מתפתח ומשתכלל ביכולות הטיווח).

4. התכנית הרחיקה את האפשרות להגיע להסכם שלום עם הפלסטינים.

מעבר לעובדה שישראל יצאה נפסדת מיישום התכנית, כפי שהוצג בנייר עמדה זה, גם המטרות לשמן קודמה תכנית ההתנתקות לא הושגו:

טיעון בעד תכנית ההתנתקות	המצב כיום
שבירת הקיפאון המדיני מול הפלסטינים	הקיפאון נשמר. לא הייתה כל התקדמות מדינית בין ישראל לפלסטינים ושני הצדדים מתבצרים בעמדותיהם. גם ניסיונות מעטים שהתקיימו עלו בתוהו ולא השיגו דבר.
נטרול יוזמות מדיניות חלופיות	ההתנתקות לא צלחה בנטרול יוזמות חלופיות; יוזמת ז'נבה וכן יוזמות אחרות המשיכו לפעול בשנים שלאחר ביצוע הנסיגה.
יצירת הפרדה פיזית של ישראל מהפלסטינים	הפלסטינים החיים ברצועת עזה ממשיכים להיות תלויים בישראל, למרות ההפרדה, בייחוד בכל הקשור להזרמת כספים וסיפוק תשתיות.
שמירה על גושי ההתיישבות	הלחץ על ישראל להפסקת הבנייה בהתנחלויות, כולל בגושי

<p>ההתיישבות, נמשך גם לאחר ביצוע תכנית ההתנתקות וקבלת סיוע מותנה לעיתים בהקפאת הבנייה.</p>	<p>ביהודה ושומרון</p>
<p>כוחות הביטחון נדרשים להגן על עשרות אלפי ישראלים החיים בעוטף עזה בפרט ובדרום הארץ בכלל מפני ירי רקטות. בנוסף, צה"ל קיים מספר מבצעים כתגובה לטרור מהרצועה, מה שעלה בחיי אדם משני הצדדים ולא הביא לתועלת רבה.</p>	<p>הסיכונים והקשיים הכרוכים בהגנה על תושבי ישראל החיים ברצועת עזה</p>
<p>מאז מבצע חומת מגן, צה"ל מצליח להכריע בעימותים בעצימות נמוכה וגורם לנוק משמעותי לכוחות הטרור הפועלים רק כשהוא נוכח בשטח. החלופה היא סבבי לחימה אגרסיביים וקטלניים הרבה יותר.</p>	<p>צה"ל מתקשה להכריע עימות בעצימות נמוכה</p>
<p>תופעת הסרבנות התרחבה לאחר תכנית ההתנתקות ואף הגיעה למגזרים שונים שלא לקחו בה חלק בעבר.</p>	<p>התמודדות עם גילויי סרבנות בצה"ל</p>
<p>הדרישה הבין-לאומית להתקדמות מדינית עומדת בעינה ואף התעצמה עם השנים; מעמדה של ישראל נותר מעורער הן כגורם "כובש" הן עקב הבנייה בהתנחלויות והדבר בא לידי ביטוי בחרמות והטלת סנקציות כלכליות.</p>	<p>היענות לדרישה הבין-לאומית להתקדמות מדינית</p>
<p>ישראל לא זכתה לקרדיט על הנסיגה החד צדדית ומדינות אירופה והממשל האמריקאי ממשיכות להפעיל לחץ רב על ישראל בכל הנוגע להתנהלותה במסגרת הסכסוך. בנוסף, התוכנית העבירה את השיח לסוגיית עתיד ירושלים, יהודה ושומרון.</p>	<p>העברת הלחץ הבין-לאומי אל הצד הפלסטיני</p>
<p>העולם עדיין רואה בישראל כאחראית על המצב הבעייתי ברצועת עזה. לא נוצרה הפרדה אמיתית שכן עזה ממשיכה להיות תלויה בישראל בכל הקשור למשאבים.</p>	<p>הפסקת השלטון על עם אחר</p>
<p>אמנם נוצרה הפרדה פיזית, שהקטינה את מספר הפלסטינים שנמצאים תחת שליטה ישראלית, אך הטענות בדבר "הסכנה הדמוגרפית" ממשיכות להתקיים מצד גורמים שונים, במטרה להצדיק נסיגות נוספות.</p>	<p>מתן פתרון לבעיה הדמוגרפית</p>
<p>הקריאות הללו וביצוע ההתנתקות בפועל העצים את תחושת הביטחון והמורל בקרב הפלסטינים, בייחוד תנועת החמאס, שעלתה לשלטון בשנת 2006 וראתה עצמה אחראית להישג זה והוכיחה לעם הפלסטיני שהטרור אכן עובד. כמו כן, הציבור הישראלי שינה את עמדתו לגבי רעיון הנסיגות החד-צדדיות.</p>	<p>היענות לקריאה הציבורית לצאת מעזה</p>

מכל הנאמר לעיל ניתן להסיק כי תכנית ההתנתקות לא השיגה את המטרות שהוגיה הציבו, ובכך הסבה נזק יותר מתועלת והוכיחה את עצמה כאסטרטגיה לא מועילה. נוכחנו לראות כי ההנחה שאפשר לנהל את הסכסוך היהודי-ערבי או לקדם את יישובו באמצעות צעדים חד-צדדיים והכתבת תנאים בשטח כפי שהדבר נעשה בתכנית ההתנתקות התעלמה לחלוטין מהמציאות ומאופיו של הסכסוך, ולכן היא שגויה מיסודה. יתרה מזאת, גם הפלסטינים לא ראו בהתנתקות הזדמנות שיש לנצלה, ולא פעלו על מנת לקדם את התהליך המדיני לשם הגשמת רצונם בהקמת מדינה פלסטינית עצמאית. מניסיון העבר אפשר להניח שכל נסיגה חד-צדדית שישראל עלולה לשקול בעתיד תביא לתוצאה זהה. מכאן שזוהי אסטרטגיה שאינה כדאית ואף מסוכנת למדינת ישראל.